

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
KATEDRA ZA MUZEOLOGIJU I UPRAVLJANJE BAŠTINOM

**Zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture od vremena Kršnjavog
do danas**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Žarka Vujić

Student: Magdalena Getaldić

Zagreb, 2013.

Sadržaj:

1. Uvod.....	str. 2-3
2. Povijest zbirke sadrenih odljeva.....	str. 3-6
3. Začetak Kršnjavijeve ideje zagrebačkog Gyps Museuma i sakupljanja antičkih sadrenih odljeva.....	str. 7-11
4. Početak sakupljanja antičkih odljeva, terminologija i njihova namjena i smještaj	str. 11-18
5. Sudbina zbirke nakon Kršnjavijevog odlaska s mjesta predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu.....	str. 18-24
6. Kršnjavijeva zbirka unutar Gipsoteke (Gliptoteke HAZU) i Filozofskog fakulteta u Zagrebu.....	str. 24-33
6.1. Zbirka u sklopu muzejske ustanove - Gipsoteke (Gliptoteke HAZU).....	str. 24-29
6.2. Zbirka u sklopu Filozofskog fakulteta u Zagrebu.....	str. 29.-33
7. Postav zbirke od početaka do danas.....	str. 33-47
7.1. Prvi postav zbirke.....	str. 33-36
7.2. Postav zbirke u sklopu Gipsoteke.....	str. 37-47
8. Odljevi Zbirke u ostalim visokoškolskim institucijama.....	str. 47-49
9. Zaključak.....	str. 49-51
10. Popis ilustracija, popis korištenih web stranica, popis literature.....	str. 52-60

1. Uvod

Zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture službeni je naziv za zbirku koja se nalazi u stalnom postavu Gliptoteke HAZU, a drugi dio odljeva smješten je na hodnicima i u prostorima Filozofskog fakulteta u Zagrebu kao *Arheološka zbirka Odsjeka za arheologiju*. Iako danas razjedinjeni na dvije lokacije, svi su sadreni odljevi u vlasništvu Odsjeka za arheologiju.

Naslovom ovog rada *Zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture od vremena Kršnjavog do danas*, akcentira se pojam *zbirke* koji se koristi i u službenoj korespondenciji od vremena Izidora Kršnjavog, koji inicira i sakuplja sadrene odljeve antičke skulpture od 1892. godine kada djeluje kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade.

Ovim se radom želi prikazati povijest i sudbina zbirke, od ambicioznog plana i velikog broja sakupljenih odljeva njenog inicijatora, do današnjeg vrlo reduciranog stanja.

Dotaknuti će se i ishodište same ideje o osnivanju Gips Museuma i sakupljanja sadrenih odljeva antičke skulpture koje seže još od Kršnjavijevog akademskog obrazovanja u Beču i Münchenu, gdje je bio u izravnom doticaju sa zbirakama antičkih odljeva. U Beču je pohađao Eitelbergerova predavanja i vježbe koji su uvelike oblikovali Kršnjavijeva kasnija razmišljanja i djelovanje. Nakon studija, a prije prve nabave odljeva 1874. godine objavljuje svoj plan o osnutku Gyps-Museuma, koji u teoriji planira i objavljuje u programatskom članku *Vienca* „Kako da nam se domovina obogati?“, ¹ a kopije ubraja u nužna didaktička pomagala za razvoj umjetničke svijesti naroda. Spomenuti će se i povijest najznačajnijih zbirki odljeva antičke skulpture u Europi, te njihova recepcija kroz pojedina stoljeća, kako bi se dobio uvid i kontekst u veličinu zamisli koju je imao Kršnjavi. U daljnjem tekstu slijedi analiza postava odljeva kroz vrijeme i institucije u kojima su bili smješteni i prezentirani korisnicima, te načinima na koji se mijenjala njihova namjena i funkcija.

Prilikom ovog istraživanja oslanjam se na izvore, prvenstveno Kršnjavijevu ostavštinu u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, Arhivu Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, Arhivu Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Muzejskom dokumentacijskom centru, Arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu, te Arhivu Gliptoteke HAZU. Kao vrijedan izvor poslužio mi je i prvi objavljeni tekst o povijesti same zbirke antičkih odljeva dr. Antuna Bauera iz

¹ Kršnjavi, I.: Kako da nam se domovina obogati? // *Vienac*, br. 20 i 21./br.21, 23.5.1874.

1942./1943. godine², te nedavno objavljeni tekstovi Tomislava Bilića i Martine Matijaško, koja prva daje osvrt na zbivanja sa zbirkom na Filozofskom fakultetu te prijedlog njene valorizacije i izlaganja.³ Za povijesni pregled europskih zbirki odljeva oslanjam se na tekstove s konferencije održane 2007. godine u Oxfordu, kao i drugu relevantnu literaturu.⁴

Na ovom mjestu posebno želim zahvaliti ljubaznim djelatnicima navedenih institucija, dr. sc. Marini Milićević Bradač s Odsjeka za arheologiju i gospodinu Ivanu Kurjaku iz Arhiva Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dr.sc. Tomislavu Biliću iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Ranki Štern iz Arhiva Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, Tei Rihtar iz Muzejskog dokumentacijskog centra, Korani Littvay stručnoj suradnici Fundusa i zbirke studenata Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, te dr.sc. Dini Vulin Ileković s Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, kao i svima koje možda nisam ovdje spomenula, a svakako dr. sc. Žarki Vujić na strpljenju i smjernicama na koje me je tijekom istraživanja upućivala.

2. Povijest zbirki sadrenih odljeva

Ideja o formiranju zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture u Europi seže u drugu polovicu 17. stoljeća, a popularizira se osobito krajem 18. st. pojavom klasicizma te njegovim prodorom u područja osobito na sjever Europe, koja nisu imala izravni doticaj s kulturom antike. Zbirke sadrenih odljeva nastaju i ukorjenjuju se u brojnim umjetničkim institucijama, školama i akademijama, sukladno zahtjevima tadašnjeg umjetničkog školovanja i potrebama humanističke naobrazbe. Antičke sale i Gypsmuseumi bile su središnje dvorane ili aule na umjetničkim akademijama i fakultetima gdje su se takvi odljevi nalazili. Studije i crteži prema antičkim modelima bili su dio obaveznog umjetničkog obrazovanja, zato se velik broj sadrenih odljeva nabavljao, odljevao i moglo ih se naći u aulama, atrijima i hodnicima brojnih fakulteta, škola i gimnazija. Ti su odljevi bili u službi nastavnih pomagala, isključivo didaktičke funkcije, a danas su podsjetnik jedne minule epohe koja je imala za temelj klasičnu naobrazbu karakterističnu za razdoblje klasicizma.

² Antun Bauer: Pedeset godišnjica zbirke sadrenih odljeva antikne plastike, u: Alma mater croatica: Glasnik hrvatskog sveučilišnog društva, god. VI / Zagreb, školska godina 1942/43., 95-97.

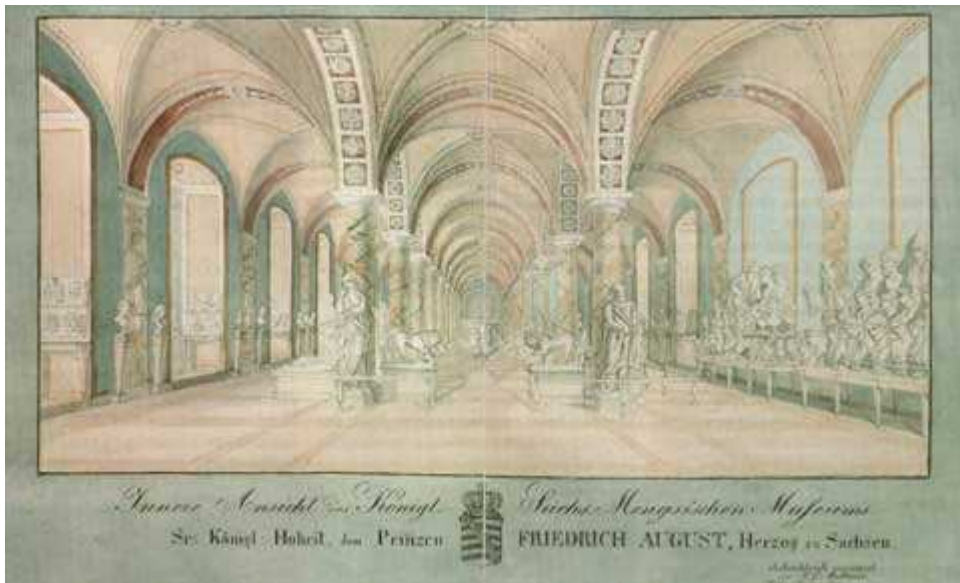
³ Matijaško, Martina: Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija 46; Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III., 41(2008), 439.-456.

⁴ Plaster cast collection: Making Collecting and Displaying from Classical Antiquity to the Present, Transformation der Antike, ur. Rune Frederiksen, Eckart Marchland, De Gruyter, 2010.

U 18. stoljeću snažan utjecaj na recepciju zbirki odljeva imali su radovi Johanna Joakima Winkelmana⁵, čija razmišljanja utječu na kasnija arheološka, povijesno-umjetnička znanstvena istraživanja antičke umjetnosti. On je utjecao na tadašnja promišljanja o antičkoj umjetnosti svojim estetskim mjerilom *plemenite jednostavnosti i smirene uzvišenosti*, a odljevi su upravo zbog svoje besprijekorne bjeline utjelovili tu njegovu misao čiste plastičke forme. To je vrijeme kada su odljevi bili izuzetno cijenjeni, te nisu doživljavani kao jeftini nadomjestak originalnog djela.

Ipak pravi začetak muzeja gipsanih odljeva mogli bi smjestiti u 18. stoljeće kada Alexandre Lenoir kao upravitelj *Muzeja francuskih spomenika*⁶ stvara tip povijesnog muzeja sa sadrenim kopijama kipova i rekonstrukcijama prostora iz prošlosti. Kasnije u Francuskoj 1879. godine nastaje *Muzej usporednog kiparstva*, čiji je upravitelj Viollet le Duc⁷, a služio je za usporedna proučavanja gotičkog i antičkog kiparstva, s velikom zbirkom sadrenih odljeva, a imao je i osobinu nacionalnog muzeja.

U Njemačkoj je u 18. stoljeću poznata i cijenjena zbirka odljeva u Dresdenu koju je nabavio Anton Rafael Mengs⁸.

Sl. 1. Dresden zbirka odljeva 18. st (Anton Rafael Mengs)

Najstarija zbirka odljeva bila je ona njemačkog vojvode Johanna Wilhelma von der Pfalz Naumburga stvarana od 1707. godine, utemeljena na primjercima koje je dobavljao iz Firenze i Rima, a ti su odljevi uzimani direktno s originala. On je imao pristup zbirkama Medici,

⁵ Johan Joakim Winkelmann Razmišljanja o nasljedovanju grčkih djela u slikarstvu i kiparstvu, 1755. i Povijest umjetnosti starog vijeka, 1764.

⁶ Haskell, F. History and its Images. Art and the Interpretation of the Past, Yale UP, New Haven i London, 1993, 236–252

⁷ Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (Pariz, 1814. – Lausanne, Švicarska, 1879.), francuski arhitekt, poznat po svojim rekonstrukcijama srednjovjekovnih objekata.

⁸ Kiderlen, Moritz: *Die Sammlung der Gipsabgüsse von Anton Raphael Mengs in Dresden*, Biering & Brinkmann, München 2006., str. 23.

Borghese, Ludovisi, Odescalchi i Farnese, a također je uz dozvolu pape i rimskog Senata dobio dozvolu uzimanja odljeva sa skulptura Kapitolijske zbirke. Ta je zbirka prvo došla 1710. godine u Düsseldorf, zatim seli u Mannheimsku palaču, a potom 1767. godine u Mannheimsku Akademiju. Kasnije je premještena u München 1807. godine, gdje je postala temelj tamošnje Risarske škole, osnovane 1776. godine, a kasnije uzdignute na rang Akademije 1808. godine.

Pravi takav muzej stvoren je u tek u 19. stoljeću u Münchenu kada Ljudevit I. Bavarski ljubitelj antike želi stvoriti *drugu Atenu*. Njegov arhitekt Leo von Klenze gradi čitav niz

zgrada, kopija po uzoru na antičke grčke građevine. Tako nastaje i jedna od najstarijih muzejskih građevina (1816.-1830. godine) *Glyptotheka* i u nju se smještaju sve postojeće zbirke u Münchenu. Upravo muzej u Münchenu danas ima najveću zbirku odljeva klasične skulpture.

Sl. 2. pogled na unutrašnjost Münchenske Glyptoteke

Danas su sve te zbirke svojevrsan podsjetnik na klasičnu humanističku naobrazbu, te fenomen koji je kulminirao u 19. stoljeću, kada se osnivaju brojne specijalizirane radionice za antičke odljeve. Takve se radionice za izradu odljeva formiraju u sklopu muzejskih institucija koje su imale najveće i najpoznatije zbirke antičke skulpture kao što su British Museum u Londonu, Louvre u Parizu, Vatikanski muzeji, Galerija Uffizi, Nacionalni muzej u Napulju, Berlinski Pergamon muzej i dr. Upravo od jedne takve radionice, Brucciana & Co. iz British Museuma u Londonu 1892. godine Kršnjavi naručuje prve odljeve s Partenona.

Među vodećim radionicama u Europi tada su bile u Engleskoj tvrtka Domenico Brucciana, Chapman and Hall-a i Charles James Smitha i sinova, u Rimu Leopolda Malpiera i dr. O

tome nam svjedoče i katalogi sa slikovnim priložima i svim podacima te cijenama preko kojih su se mogle vršiti narudžbe.⁹

D. BRUCCIANI & Co.,
Galleria delle Belle Arti,
RUSSELL STREET, W.C.

CATALOGUE
OF
CASTS FOR SCHOOLS,

APPROVED BY THE SCIENCE AND ART DEPARTMENT.

STATUES.

No.	Description	Price
434	Dancing, Faun, Florence	2 10 0
435	Trove, Venus, British Museum	0 8 0
1524	Diabolus, Naucylos, Naples	3 0 0
1810	Venus de Medici, Florence	4 0 0
1814	Fighting Gladiator, Louvre	3 0 0

Sl. 3. D. Brucciani & Co. Catalogue of Casts for schools, izdavač: D. Brucciani & Co, 1889., detalj kataloga

Svaka je radionica imala i specifičan žig ili potpis što se može vidjeti i na našim zagrebačkim odljevima koji su nastali u nekim od spomenutih radionica.

sl. 4. Metalne pločice i utisnuti potpisi radionica koje su lijevale sadrene odljeve: Gips Formerei...Berlin s odljeva Dorifora, D. Brucciani & Co. London s odljeva konja Selenina četveroprega s Partenona, žig Münchenske Akademije s odljeva Aleksadra Rondanini; Kulturen Museum August Gerber iz Kolna s odljeva Tiberija; Musee Nationaux Moulage s odljeva Venere Milske; Leopoldo Malpieri Formatore Roma s odljeva Ezopa

⁹ Catalogue of Plaster Cast Reproductions from antique, medieval and modern sculpture for Brt Schools. P. P. Caproni & Bro., Boston U. S. A., 1894.; Brucciani, Domenico, and Co. Catalogue of casts for schools: Approved by the Science and Art Department (1889), Kessinger Publishing, 2008.

Začetak Kršnjavijeve ideje zagrebačkog Gyps Museuma i sakupljanja antičkih sadrenih odljeva

Ishodište Kršnjavijeve ideje o osnivanju Gyps Museuma i sakupljanja sadrenih odljeva antičke skulpture treba tražiti još u vremenu njegova akademskog obrazovanja u Beču i Münchenu, gdje je bio u izravnom doticaju sa zbirkama antičkih odljeva.

Na bečkom Sveučilištu upisao je 20. prosinca 1866. godine studij povijesti, povijesti umjetnosti i filozofije. Odmah je iskoristio priliku upoznavanja umjetnina na licu mjesta za potrebe učenja i praćenja sveučilišne nastave „...*kad sam došao u Beč, bacio sam se na proučavanje umjetnosti kao gladan vuk na plijen...Išao sam u galerije...*”¹⁰. Redovito je slušao predavanja profesora Rudolfa Eitelbergera, a ta su predavanja, vježbe kao i kasniji višegodišnji kontakti s profesorom uvelike oblikovali Kršnjavijeva kasnija razmišljanja i djelovanja. Kršnjavi dobivši vladinu stipendiju 1868. godine upisuje bečku Akademiju likovnih umjetnosti, gdje je studirao dva semestra, a potom je slikarsko školovanje nastavio u Münchenu.

Rudolf Eitelberger imenovan je izvanrednim sveučilišnim profesorom povijesti umjetnosti i “umjetničke arheologije”, ujedno i predstojnikom prve takve katedre u Austro-Ugarskoj Monarhiji 9. studenoga 1852. godine, čime je utemeljena Bečka škola povijesti umjetnosti. Izidor Kršnjavi, Eitelbergerov učenik, u svojim je radovima, pismima i sjećanjima često naglašavao odlučujući utjecaj bečkoga profesora na vlastite predodžbe o povijesnoumjetničkoj struci i svojem cjelokupnom djelovanju. Kod njega je uočio važnost osnutka zbirke u funkciji nastave, jer je Eitelberger u edukacijske svrhe uspostavio prvi obrtni muzej u Habsburškoj Monarhiji, te zbirku odljeva Akademije likovnih umjetnosti u Beču. Eitelberger je gipsanim odljevima pridavao iznimnu pozornost, a oni su mu prvenstveno služili za pouku u nastavi.

Nakon studija, a prije prve nabave antičkih odljeva Kršnjavi u teoriji planira i objavljuje ideju o osnutku Gyps-Museuma, 1874. godine u programatskom članku *Vienca „Kako da nam se domovina obogati?”*. U tom članku navodi da su glavni stup za podizanje umjetnosti i umjetničkog obrta između ostalog i “...*da se nabave kopije u sadri najvažnijih plastičnih umotvora stare dobi i srednjega vieka (Gyps-Museum), na način tih sbirka u svih povećih*

¹⁰ Jirsak, L. Izidor Kršnjavi und die Wiener Schule der Kunstgeschichte, Matica hrvatska, 2008., str. 29

gradova izobraženog svijeta.”¹¹ Kopije umjetnina za njega su nužna didaktička pomagala za razvoj umjetničke svijesti naroda, a ta edukativna uloga glavni je smisao njihova uspostavljanja. Kršnjavom ne samo odljevi već i originalna umjetnička djela i obrtnine, služe i u funkciji su zornog poučavanja o umjetnosti i obrtu te razvijanju ukusa uopće.¹² Kršnjavi u svojim razmišljanjima i programima napretka umjetnosti naglašava važnost domaćeg obrta i industrije kako je istaknuo, “...da se uz umjetnost goji umjetnički obrt za poboljšanje narodnog ukusa”¹³ Aktiviranje Društva umjetnosti 13. veljače 1879. godine i otvaranje provizornog postava Muzeja za umjetnost i obrt 20. lipnja 1880. bile su formalne naznake sljedećih uspjeha Izidora Kršnjavoga na Eitelbergerovu tragu. Kršnjavi svoj koncept obrtnog muzeja temelji upravo na zornoj pouci, po njemu muzeji i njihove zbirke imaju ulogu mjesta za razgledavanje i istraživanje primjera i uzoraka, tj. oni su mjesta za opću pouku. Smatra da ako muzejske zbirke i ne posjeduju relevantne originale, legitimno ih je dopunjavati kopijama u svim mogućim oblicima – uljanim kopijama, sadrenim odljevima, bakropisima, pa i ilustrativnim materijalom u knjigama, koji također na svoj način postaje sastavni dio zbirki.

Posljednja dva semestra Kršnjavi je studirao usporedno na bečkom Sveučilištu i na Akademiji gdje je upisao crtačku klasu profesora Karla Josefa Geigera. U Beču je 16. srpnja 1869. godine položio prvi rigoroz iz povijesti, a u listopadu drugi iz filozofije. U jesen 1870. položio je posljednji rigoroz iz matematike i fizike čime je postao doktor filozofije. Iste godine 1870. upisuje u zimskom semestru Antikenklassu na Münchenskoj Akademiji kod Johanna Leonharda Raaba, gdje ostaje do 1871. godine kada prelazi u klasu kod Wilhelma von Dieza. Iz Münchenskih uspomena Kršnjavi zapisuje “...u Beču se učilo risati, a onda se išlo u Monakov učiti slikati...”¹⁴

Zacijelo je i značajnu ulogu na Kršnjavijevu recepciju antičkih djela imao i put po Rimu, 1873. godine na koji se uputio zajedno sa slikarom Karlom Fröschlom, gdje su proučavali zbirke umjetnina i djela antike i renesanse. Tamo je uspostavio brojne kontakte, upoznao je Hermana Bollea, prijateljevao s intelektualcima, Ladislavom Mrazovićem, Dušanom Koturom i Rikardom Jorgovanićem i često se susretao s biskupom Strossmayerom, a ti su ga kontakti i druženja potaknuli na razmišljanje o stvaranju programa kulturnog napretka Hrvatske, koji objelodanjuje u spomenutom programatskom članku *Vijenca* 1874. godine.

¹¹ Kršnjavi, I.: Kako da nam se domovina obogati? // Vienac, br. 20 i 21./br.21, 23.5.1874.

¹² Vujić, Ž. Izidor Kršnjavi – pionir muzealne znanosti u Hrvatskoj // Muzeologija sv. 46 (2009), Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 2012., str.15

¹³ Isto (bilj. 12.), str. 16.

¹⁴ Maruševski, O. Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj, Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 2009., str.37

Kršnjavi je strastveno proučavao arheološke zbirke, s time je nastavio u Münchenu osobito s antičkim zbirkama eginetskih skulptura i klasičnim grčkim vazama, a nastavio u firentinskim i rimskim zbirkama, "...to je u njemu stvorilo winkelmanski smisao za antički svijet i njegovu estetiku...".¹⁵

Kršnjavi studirajući u Münchenu dobro upoznaje zbirke odljeva antičke skulpture, koje su služile kao nastavna sredstva, a bile su i obavezni dio temeljnog akademskog umjetničkog školovanja triennuma, koji je započinjao kopiranjem antičkih odljeva u Antikenklassi.

Jahr	Name	Geburtsort (Stadt des Vaters)	Alter	Kursjahr	Geburtsdatum		Bemerkungen
					Tag	Monat	
1841	Lorenz, Carl	aus
1842	Karl, ...	aus
1843	Karl, ...	aus
1844	Karl, ...	aus
1845	Karl, ...	aus
1846	Karl, ...	aus
1847	Karl, ...	aus
1848	Karl, ...	aus

Sl. 5. Matrikelbücher der Akademie der Bildenden Künste München; 1841-1884, Fach bei Einschreibung: Antikenklasse

Tek nakon što bi se svladala Antikenklassa moglo se nastaviti u Naturklassi, a vrhunac školovanja bila je Komponierklasse, kolegij za kompoziciju koji je predstavljao najviše majstorstvo. Crtanje prema antičkim odljevima uključivalo je crtanje pojedinih dijelova tijela, cijele figure te draperije i ornamenta. Tražili su se egzaktni crteži odljeva, a temeljem promatranja i crtanja gipsanih odljeva upoznava se harmonija i ljepota klasične umjetnosti, anatomija ljudskog tijela, te stil i estetika koja je tada bila normativ i formalni ideal akademija. Taj su kolegij podjednako prakticirali polaznici studija kiparstva i slikarstva.

¹⁵ Zaninović, M. Stoljeće nastave arheologije u Hrvatskoj // Opuscula Archaeologica Radovi Arheološkog zavoda, Vol.17, No.1, 1993., str. 18

O tome svjedoče i brojni opusi naših umjetnika iz razdoblja njihovih početaka školovanja u Beču i Münchenu.

Sl. 6. Milan Sunko: Akademske studije – Apolon, olovka, Gliptoteka HAZU, Zbirka crteža hrvatskih umjetnika; inv.br. ZC-720

Naša Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu njegovala je isti princip obrazovanja gdje su se na „odljevima učile osnovne značajke razdoblja povijesti umjetnosti, kipari su redovito kopirali antičke modele, a osobito važan dio nastave bilo je crtanje po odljevu“. Npr. Bela

Čikoš Sesija i Menci Klement Crnčić također su studirali u Beču i Münchenu, te su od 1907.-1920. godine svojim studentima davali poduku za crtanje glave na osnovi gipsanih odljeva.

Sl. 7. Slika s prve godine studija na Akademiji 1942/43.

Tada Čikoš od uprave Akademije traži: „dvije maske po naravi, nekoliko ruku i nogu ponaravi, oko, uho, nos i usta u sadri (prekonaravne veličine) zatim brust medičeske Venere.“¹⁶

Upravo se utjecaj i recepcija klasične umjetnosti najviše zadržala na skulpturi koja njeguje figuraciju, anatomsku točnost i harmoničan sklad. Pod utjecajem Winkelmana u europskim likovnim akademijama izraženo je mišljenje da je za buduće kipare najvažnije poznavanje antičke skulpture koja je bitna za osjećaj forme. Prema tim su odljevima studenti učili o stilu i estetici koja se u likovnom svijetu smatrala normativom.

3. Početak sakupljanja antičkih odljeva, terminologija i njihova namjena i smještaj

Prvi odljev - Laokontovu skupinu za Arheološki odjel Narodnog muzeja naručuje njegov tadašnji ravnatelj dr. Šime Ljubić, već 1891. godine od Kraljevskog muzeja u Berlinu, današnjeg Altes Museuma u Berlinu,¹⁷ dok sistematično sakupljanje sadrenih odljeva započinje Kršnjavijevim dolaskom na poziciju predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu 1891. godine. Prva narudžba bila je za skulpture s Partenona (Elgin marbles), 9. srpnja 1892. godine naredbom Kraljevske zemaljske vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu br. 7816 za 8000 forinti¹⁸. Nabavljeni su od tvrtke formatora i modelara D. Brucciani et Comp. iz Britanskog muzeja iz Londona¹⁹ za Arheološki odjel Narodnog muzeja.²⁰ To su bili odljevi figura istočnog i zapadnog zabata, friz i 15 metopa s prikazom Kentauromahije.²¹ Nakon Kršnjavijeve narudžbe u Londonu javlja se problem smještanja tih sadrenih odljeva.

¹⁶ Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu : 1907. - 1997., monografija, (gl.ur.) Dubravka Babić, Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti, 2002.

¹⁷ Arhiv MDC-a , Gipsoteka grada Zagreba, fascikl: Sadreni odljevi, korespondencija 10. ožujka 1891., 16. svibnja 1891.

¹⁸ Jedini arhivski materijali preostao od korespondencije s Britanskim muzejem nalaze se u Hrvatskom državnom arhivu u Urudžbenim zapisnicima Odjela za bogoštovlje i nastavu iz 1892. godine. Pod urudžbenim brojem 7816 kr. dalmat.-hrvat.-slavon. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, nadnevka 9. srpnja 1892. godine, zavedena je bilješka G. Glassu, Britisch Muzeum, vezano uz nabavu »odlievaka od sadre od Fries-a« sa Partenona. Pod ur. br. 8561, nadnevka 23. 07. 1892. godine, zaveden je odgovor G. Glassa “glede nabavke predmeta za arheološki muzejum”; korespondencija sa G. Glassom vezano uz sadrene odljeve partenonske skulpture spominje se nadalje pod ur. brojevima 12445 (26. 9. 1892. g.), 16666 (19. 12. 1892. g.), 16999 (27. 12. 1892. g.), 3322 (24. 3. 1893. g.) itd.

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Sadreni odljevi / Dopis Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu. br. 3322. (24. III. 1893.)

²⁰ Od 1878. godine Arheološki odjel djeluje samostalno, ali u sklopu Narodnog muzeja. Tek 1939. godine Arheološki odjel se osamostaljuje a Narodni muzej, u obliku u kojem je ranije djelovao u osnovi prestaje postojati.

²¹ Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu. // Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva n.s. I (1895). Zagreb: 1895-1896., str. 114.; Arhiv Gliptoteke HAZU, Bauer, A. Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb, 1949., tipkopis

Prvotno su odljevi prema dopisu Kršnjavog smješteni u zgradu Obrtne škole: "...do daljnje odredbe...".²² Unatoč tome zbirka se i dalje povećavala, 1894. i 1895. godine uslijedilo je sistematično prikupljanje sadrenih odljeva najznačajnijih spomenika grčkog i rimskog kiparstva, koji su nabavljeni kod „...najodličnijih formatorskih tvrdaka u Rimu, Parizu, Londonu, Berlinu, Monakovu, Kölnu i Beču i još neki drugi otisci.... tako da ta zbirka broji 199 komada...“²³

Zbog problema smještaja sadrenih odljeva i očitog nedostatka prostora Arheološkog odjela Narodnog muzeja kroz literaturu i dostupne izvore, često je promjenjiva terminologija naziva za odljeve ali i njihovu namjenu. Prvotno se nazivaju samo sadrenim odljevima/otiscima, kasnije zbirkom a zatim i muzejem.

Prema raspoloživoj dokumentaciji i izvorima kronološki tijek je sljedeći: u spomenutom programatskom članku Vienca iz **1874.** godine „Kako da nam se domovina obogati?“ Kršnjavi sadrene kopije ubraja u didaktička pomagala za razvoj umjetničke svijesti naroda. Istovremeno govori o težnji za osnivanjem posebnog **Gyps muzeuma**, kojeg planira i u izgradnji Školskog forma, jednako kao što planira i zasebnu zgradu Arheološkog odjela Narodnog muzeja na prostoru školskog foruma, što će dalje u tekstu biti opisano, ali do toga nije došlo. Ponovno se termin Gips muzeuma spominje u pismu Račkom **1893.** godine gdje navodi: „Nabavio sam sadrene odljeve partenonskih fragmenata za 8.000 for, jedna partija je već došla ovih dana, još ću sada naručiti sve ostalo što se u odljevima iz Londona kupiti može onda ću tako običi ostale velike gradove, ...Pitanje je teško rad mjesta, nadam se da će mi poći za rukom ishoditi gradnju **posebne sgrade za Gipsmuzeum**“²⁴ Iz tih izvora vidimo kako mu je bila želja osnovati muzej.

Prema *Uručbenom zapisniku iz 1892. godine*²⁵ i korespondenciji između Odjela za bogoštovlje i nastavu i Britanskog muzeja u Londonu s gospodinom G. Glassom, vidimo kako su sadreni odljevi naručeni „...**za arheološki muzejum**“, ali kada su stigli u Zagreb zbog nedostatka prostora smješteni su u Obrtnu školu.

Prema Kršnjavijevoj reformi sveučilišnog zakona iz 1893. godine i njegovim dekretom predstojnik Arheološkog zavoda koji je ujedno i profesor arheologije na novo formiranoj

²² Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Sadreni odljevi / Dopis Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu, br. 3322. od 24. III. 1893.; Kršnjavi, I. Autonekrolog. // Zapisnici: iza kulisa hrvatske politike . Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., str. 8.

²³ Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 112.

²⁴ Arhiv HAZU, Osobni fond Rački, pismo Kršnjavi Račkom, XII A 322/ 61, Zagreb 24/ I. 893.

²⁵ Hrvatski državni arhiv Odjel za bogoštovlje i nastavu; Uručbeni zapisnik 1892. Godine, 1/4 ,1892., 5001-10000

samostalnoj Katedri za arheologiju Mudroslovnog fakulteta Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, postaje tom personalnom unijom i ravnatelj Narodnog muzeja.²⁶

Objedinjavanjem tih funkcija zbirka sadrenih odljeva dolazi pod nadzor Sveučilišta i rukovođenje jedne osobe Josipa Brunšmida.

U Viestniku Hrvatskog arheološkoga društva **1895.** godine spominje se u naslovu **Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu**, te dalje u tekstu kako je vlada nabavom sadrenih odljeva „...udarila temelj muzeju sadrenih kopija najznatnijih umotvorina klasičnih naroda...“, s jasnom namjenom da služi **za studij arheologije** na zagrebačkom Sveučilištu, te bi trebao djelovati na „...**estetsko izobrazivanje hrvatskoga naroda**. Zato bi neophodno nužno bilo, da se namaknu sredstva za gradnju dostojne prostrane sgrade, u koju bi se mogao smjestiti uz muzej sadrenih otisaka još i arheološki muzej, kojemu sadašnje prostorije u akademijinoj palači već davno nedostaju.“²⁷

Zbog sporna tri odljeva koji su premješteni bez znanja Kraljevske zemaljske vlade i iz njenog dopisa Ravnateljstvu Arheološkog odjela Narodnog muzeja br. 17146 od 15. prosinca 1895. jasno se navodi kako ona (vlada) upravlja imovinom Narodnog muzeja kao „zemaljskim dobrom“, te ne prihvaća da se bez njenog znanja umjesto u „**arheološki muzej**“ odljevi smjeste u „**muzej sadrenih otisaka**“. Tu vidimo jasno razdvajanje pojma ta dva muzeja. Iz dopisa Kraljevske zemaljske vlade **1896.** godine koja traži obavijest od Ravnateljstva Arheološkog odjela Narodnog muzeja da se očituje o izlučivanju²⁸ odljeva te prijenosu i unošenju sadrenih odljeva u inventar donjogradske gimnazije,²⁹ vidi se kako je zbirka preseljena u donjogradsku gimnaziju.

Već iduće godine **1897.** iz korespondencije saznajemo da je Zbirka postala sveučilišna i službeno se koristi termin *sveučilišna zbirka*.³⁰ Također se u Spomenici o 25. godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. iz **1900.** godine koristi termin **Sveučilišna zbirka**

²⁶ Kršnjavi je 1893. godine radio na prijedlogu novog sveučilišnog zakona u kojemu je aktom odvojio studij arheologije od studija povijesti umjetnosti. Na taj je način utemeljen Arheološki zavod Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu koji je pod tim nazivom aktivan više od 100 godina. Kršnjavi je svojim zakonom ujedno odredio da predstojnik Arheološkog zavoda i katedre za arheologiju bude i ravnateljem Muzeja i ta je zakonska personalna unija funkcionirala sve do 1951. godine. Preuzeto iz Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu : monografija / ur. Stjepan Damjanović, Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., Zagreb

²⁷ Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva: Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu., n.s. I (1895). Zagreb: 1895-1896., str. 214.

²⁸ Ovo je muzeološki zanimljiv podatak da Kršnjavi spominje termin izlučivanja predmeta iz inventara

²⁹ Arhiv MDC-a , Gipsoteka grada Zagreba, fascikl: Sadreni odljevi, Dopis, Kr. hrv.-slav.-dalm. Zemaljska vlada odjel za bogoštovlje i nastavu br. 966, 14.srpnja 1896.

³⁰ Arhiv MDC-a , Gipsoteka grada Zagreba, fascikl: Sadreni odljevi, Dopis Dekana Josipu Brunšmidu br. 424-1897., 15. studenog 1897.

sadrenih otisaka³¹. Tu se govori i o svrsi zbirke da „posluži **studiju arheologije** u sveučilištu i da djeluje na estetsko obrazovanje hrvatskog općinstva.“

Kada je dio zbirke preseljen u sveučilišnu zgradu 1898. godine (današnji Pravni fakultet) razdvojena je na dva mjesta, Sveučilište i donjogradsku gimnaziju. Kasnije se 1940. godine za sveučilišnu zbirku koristiti termin **Zbirka sadrenih odljevaka**.³² Kršnjavi je pred kraj života zapisao kako je odljeve sakupljao da bi oživio **filološku naobrazbu**.³³

Podatak o potrebi za odljevima kao didaktičkim pomagalicama vidljiv je i iz dopisa Hermana Bollea Ravnateljstvu Obrtne škole, gdje opisuje kako odljevi služe za potrebe „**školske obuke**“ te da je „poznato svakom strukovnjaku, da se risanjem i modeliranjem po ovakovim antiknim uzorima, osjećaj za krasne crte lica i ostalih djelova tijela, u mnogo većoj mjeri njeguju, te na točniji i precizniji rad poučavaju nego li bi to bilo pukim kopiranjem jednostavnih predložaka“³⁴

Nadalje se u Spomenici Sveučilišta iz **1969.** godine spominje kako Odsjek za arheologiju posjeduje **Arheološku zbirku** koja je u formi stalne izložbe, a namijenjena je studentima arheologije.“³⁵ Od tih godina do danas zadržan je na Filozofskom fakultetu Odsjeka za arheologiju naziv Arheološka zbirka.

Navedenom kronologijom vidimo kako se mijenjala terminologija, da u jednom trenutku sadreni odljevi postaju zbirkom, koja kasnije prelazi u vlasništvo Sveučilišta, a zatim se spominju u sklopu muzeja sadrenih otisaka. Prema navedenom možemo zaključiti da je bez obzira nalazila se u sklopu muzeja, sveučilišta ili srednje škole, prvotna namjena zbirke bila isključivo didaktičke funkcije i trebala je služiti kao pomagalo u nastavne svrhe ali i za podizanje estetskog obrazovanja.

Spomenuto navođenje nedostatka prostora za muzej sadrenih otisaka, Kršnjavi rješava i predviđa u planu izgradnje Školskog foruma, gdje je namijenio prostor za takav muzej. Njegov plan bila je rekonstrukcija obrazovanja u Zagrebu i povratak klasičnim osnovama i ideji antičkog grčkog foruma kao obrazovnog i vjerskog centra. Forum se nalazio na prostoru

³¹ Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 112

³² Godišnjak hrvatskog sveučilišta u Zagrebu za školske godine 1933/34-1938/39, Zagreb 1940., str. 132

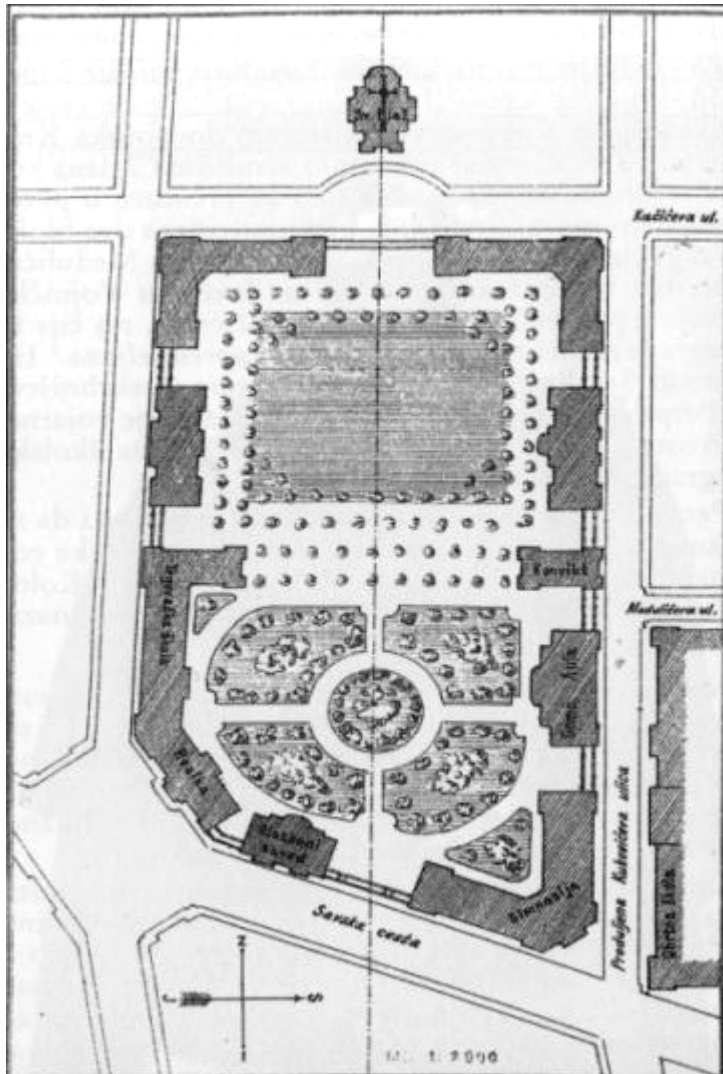
³³ Kršnjavi, I. Autonekrolog. // Zapisci: iza kulisa hrvatske politike. Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986., 7-8.

³⁴ Arhiv Filozofskog fakulteta, Uručbeni zapisnik i kazalo za školsku godinu 1898., br. 408 Dopis Ravnateljstvu Obrtne škole, 13. listopada 1898.

³⁵ Spomenica u povodu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu, gl.ur. Jaroslav Šidak, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1969., str. 83.

vojnog vježbališta omeđenom Vojničkom (današnjom ulicom I. Kršnjavoga), Savskom i Kukovičevom (današnjom Klaičevom ulicom) cestom, te Ciglanom.³⁶

Tu su već bile izgrađene Obrtna škola i Muzej za umjetnost i obrt 1889. godine.

Sl. 8. Idejna skica Školskog foruma

Kršnjavi na temelju vlastitog arhitektonskog programa i regulatornih uvjeta 1893. godine poziva arhitekta: Hermanna Bollea, Kunu Weidmana iz Zagreba, Josipa pl. Vancaša iz Sarajeva te arhitektonske tvrtke Helmer i Fellner iz Beča i Ludwig i Hülssner iz Leipziga i Berlina.

U Kršnjavijevoj koncepciji školski je forum zamišljen kao skup školskih i muzejskih zgrada sa školskom crkvom. Zamislio je cjelovito urbanističko rješenje parcele s unutrašnjim perivojem i igralištima, uokolo koje bi se podiglo devet pojedinačnih javnih zgrada, povezanih trijemovima sa skulpturama, različitih sadržaja: realna škola, gimnazija, trgovačka

³⁶ Maruševski, O. Školski forum Ise Kršnjavoga. // Studije muzeja Mimara 8(1992), 5.; Jurić, Z. Školski forum u Zagrebu 1893-1906. g. // Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, 17(1999), 54-56.

akademija, crkva sv. Blaža te „moderna sgrada glasbenoga zavoda“... muzealne sgrade, sveučilišna knjižnica, uzorna gombaona i konvikt“.³⁷

U zapadnom bloku su zgrade još neutvrđene funkcije iako je naknadno Kršnjavi ovdje zamislio zasebne zgrade Arheološkog i Prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja.

Natječaj je djelomično proveden do izvedbe. Prva nagrada pripala je arhitektonskoj tvrtki ateljeu Ludwiga i Hülssnera, ali njihovi nacrti nikad nisu zaživjeli u gradnji.³⁸ Bez obzira na dodijeljenu prvu nagradu, prvotni je plan znatno izmijenjen jer je vjerojatno nakon natječaja započeta revizija programa u skladu s ograničenim vladinim financijskim sredstvima za izgradnju, ali i zbog ugovora gradske općine i vojne uprave³⁹.

Kršnjavi je arhitektonski program čiju je prvobitnu koncepciju uvjetovao natjecajem, kao sklop slobodnostojećih zgrada, bitno promijenio, te su sva „tri učilišta u jednu ogromnu sgradu – valjda po kakovom već postojećem tipu –smjestili, sa posebnim muzealnim dogratkom i gombaonom”⁴⁰ Radovi su započeli u kolovozu 1894. godine a dio zgrada Kraljevske donjogradske velike gimnazije dovršen je u lipnju 1895. godine radi dočeka i posjete Franje Josipa I.

Zbog nedostatka financija odustalo se od gradnje zasebne zgrade gombaone, koja je tada smještena u prostore koji su bili predviđeni kao dio muzealne dvorane (Gyps Museum), u koji su trebali biti smješteni odljevi partenonskog friza i Fidijinih reljefa. Gombaona zbog toga po dimenzijama odgovara duljini Partenona.

Realka, trgovačka škola, gombaona s „muzealnim dogratkom” dovršeni su 1. lipnja 1896., te predani na uporabu.⁴¹ Arheološki odjel Narodnog muzeja nije smatrao da novo nabavljeni sadreni odljevi pripadaju njegovom djelokrugu te su odljevi koji su stigli za Arheološki muzej preusmjereni prema »Muzeju sadrenih otisaka« smještenom u donjogradskoj gimnaziji.⁴²

³⁷ Chvala, J. Nove srednje škole u Zagrebu // Vesti društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji, br. 1, godina XV. (1986.); Štulhofer, A.; Muraj, I. Srednjoškolsko igralište u Zagrebu // Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam 11(2003), 2(26), 126-135.

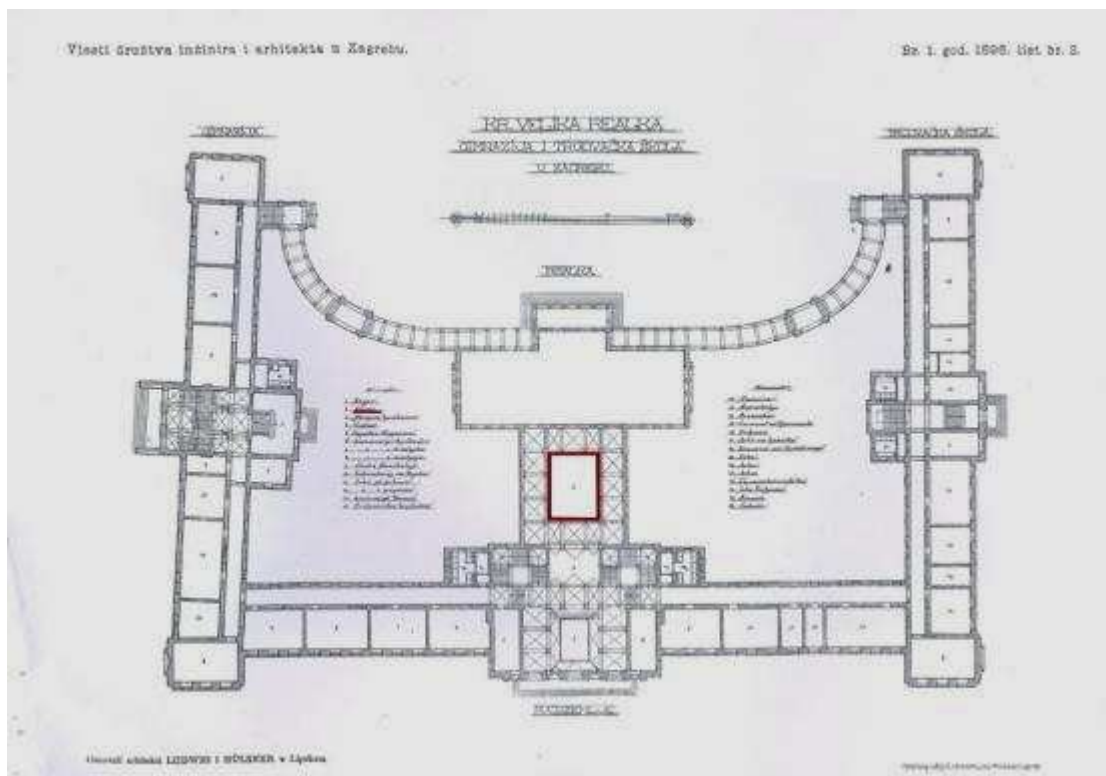
³⁸ Štulhofer, A.; Muraj, I. Srednjoškolsko igralište u Zagrebu // Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam 11(2003), 2(26), 126-135.

³⁹ Vojna uprava dobila je pravo korištenja zapadnog dijela Ciglane za smještaj baraka za skladištenje građevnog materijala prigodom gradnje Rudolfovih vojarni u Ilici 1888. godine, sve do 1905. god.

⁴⁰ Kršnjavi, Iso. Zapisci iza kulisa hrvatske politike, knj. I. Zagreb, Mladost, 1986., 382-442, str. 433.

⁴¹ Jurić, Z. Školski forum u Zagrebu 1893-1906. g. // Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam 17(1999), str. 56.

⁴² Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba, fascikli: Sadreni odljevi, Dopis Ravnateljstva arheološkog odjela Narodnog zemaljskog muzeja br. 341 od 4. studenog 1895. godine

Sl. 9. Tlocrt Ludwiga i Hülssnera: Kraljevska velika realka gimnazija i trgovačka škola, crveno označeno je Muzej

Zbog prenamjene dvorane donjogradske gimnazije predviđene za smještaj odljeva s Partenona u gombaonu, kako je opisano, ti su odljevi smješteni na drugom katu zgrade

tadašnjeg Sveučilišta Franje Josipa I., današnjim prostorima zgrade Rektorata i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Sl. 10. Pogled s podesta drugog kata Zgrade Sveučilišta gdje su bili odljevi

U nedostatku fotografija i izvora u ovom istraživanju oslanjam se na crteže u Spomenicima Sveučilišta gdje se navodi kako je dio zbirke i to Partenonski friz i metope smješteni "...u hodniku i na stubištima drugoga kata sveučilišne zgrade i u filozofskoj ispitnoj dvorani... te

...u zbornici filozofskoga fakulteta“...⁴³ U arhivi MDC-a iz popisa Arheološkog zavoda u opasci je zapisano da se petnaest metopa s Partenona i devedeset osam ploča friza nalaze na stijenama hodnika i stubištu Filozofskog fakulteta u Zagrebu na drugom katu sveučilišne zgrade na Trgu kralja Aleksandra, a devet ploča friza je u Gipsoteci.⁴⁴ Također vrlo iscrpan pregled povijesti gipsanih odljeva daje Martina Matijaško u svom članku *Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu*⁴⁵, koja opisuje što se sa odljevima događalo na Filozofskom fakultetu.

4. Sudbina zbirke nakon Kršnjavijevog odlaska s mjesta predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu

Nakon svega nekoliko godina od nabave prvih odljeva s Partenona zbirka je razjedinjena i smještena na nekoliko lokacija. Brigu o njoj vodili su Arheološki muzej, Obrtna škola, Donjogradska gimnazija u kojoj je bio smješten veći dio zbirke.

Nakon odlaska Izidora Kršnjavog s mjesta predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu 1896. godine nije ostvarena njegova prva zamisao – zgrada Gips Muzeuma, ali niti postavljanje zbirke kao zasebnog odjela Narodnog muzeja. Također njegovim odlaskom dolazi do svojevrstne stagnacije u nabavi za zbirku odljeva koju je prikupio, kao i pitanja njenog trajnog smještanja. Jedina nova akvizicija bila je 1897. godine kada je Zemaljski izložbeni odbor u Zagrebu nakon izložbe u Budimpešti poklonio Arheološkom muzeju za zbirku odljev Adoranta iz Berlina⁴⁶ Zbirka je u službenom vlasništvu Arheološkog odjela Narodnog muzeja, a brigu vodi njegov ravnatelj Brunšmid, koji je ujedno i profesor arheologije na zagrebačkom sveučilištu.

Nacr Muzeja gipsanih odljeva u donjogradskoj gimnaziji, koji se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu svjedoči o veličini zbirke i viziji koju je Kršnjavi imao za Gyps Museum. Kako je po vrlo fragmentarno sačuvanoj dokumentaciji gotovo nemoguće rekonstruirati pravi sastav i popis zbirke od početka njenog sakupljanja, jer se nije vodio ili nije sačuvan, ipak se može djelomično iščitati u spomenutom Brunšmidovom planu postava. On je u tlocrtu

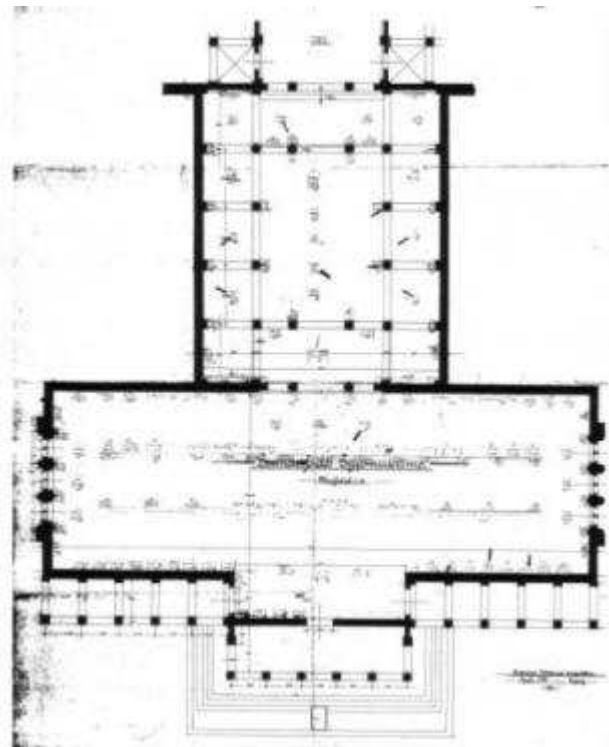
⁴³ Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 112.; Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924. Zagreb: Akademski senat, 1925., str. 160.

⁴⁴ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ Inventar zbirke sadrenih odljevaka Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

⁴⁵ Matijaško, Martina: Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija 46, 2012.

⁴⁶ To je jedini galvanizirani odljev u Zbirci, danas se nalazi u tajništvu odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

dispoziciju donjogradske gimnazije olovkom unio položaj i nazive skulptura koji su tu bili izloženi u doba njezinog najvećeg opsega.

Sl. 11. Nacrt tvrtke Ludwig i Hülsner, (Berlin Leipzig 1894.) Muzeja gipsanih odljeva i plan postava Josipa Brunšmida

U svom tekstu: Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture, Tomislav Bilić rekonstruira prema Brunšmidovim bilješkama na tlocrtu nazive i smještaj pojedinih skulptura, to nam je glavni svjedok kako je zbirka sistematično prikupljana, a zapravo do danas i iznimno devastirana jer veliki broj reprezentativnih skulptura nedostaje, što će biti detaljnije opisano u poglavlju 7.1. (str. 35).⁴⁷

U Spomenici Sveučilišta iz 1900. godine navodi se i podatak kako Zbirka broji 199 komada, a na planu postava iz 90-ih godina 19. stoljeća, (sl.11.) vidi se kako je tada Zbirka imala izložena 165 odljeva grčke i rimske skulpture.⁴⁸

⁴⁷ Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III., 41(2008), 439.-456.

⁴⁸ Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 112 i Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III., 41(2008), 439.-456.

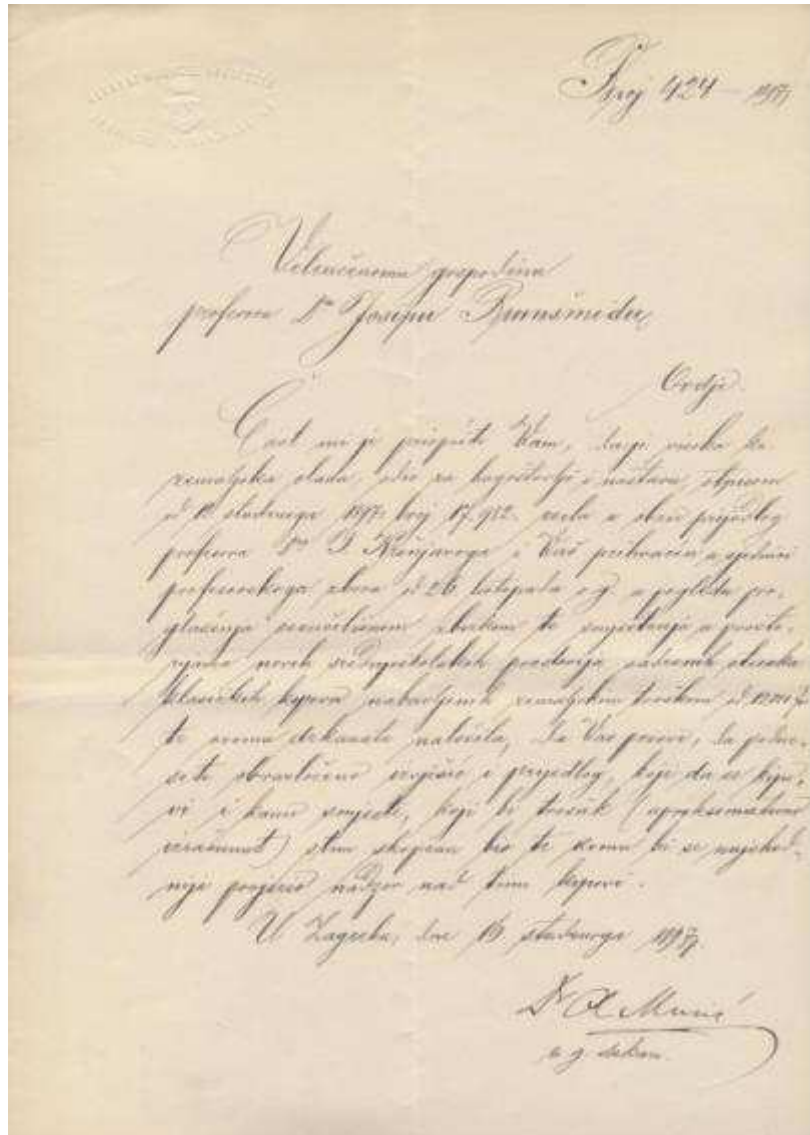
U donjogradskoj gimnaziji u postavu i na tlocrtu iščitavamo kako su antički odljevi bili postavljeni kronološki od najznačajnijih djela arhaike počevši čak s reljefom Lavljih vrata iz Mikene, sve do rimskog doba.

Sl. 12. Donjogradska gimnazija, Muzej gipsanih odljeva, (nepoznati fotograf, oko 1900, Muzej Mimara)

Zbog razjedinjenosti Zbirke brojnih institucija koje vode brigu o njoj i sve težeg financiranja, na prijedlog Kršnjavog i Brunšmida profesora arheologije na Sveučilištu i direktora Arheološkog muzeja 1898. godine donesena je odluka da se zbirka preda na upravljanje Sveučilištu kao “sveučilišna zbirka”. To je učinjeno odlukom Zemaljske vlade 12. studenog 1897, br. 17982, i rješenjem od 10. lipnja 1898. br 7411. u nadi da će se tako lakše pronaći sredstva financiranja za održavanje i nabavu novih odljeva.⁴⁹

⁴⁹ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Sadreni odljevi / Dopis Kr. hrv. slav. dalm. zem. vlada odjel za bogoštovlje i nastavu Dekanatu mudroslovnog fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. br. 7411. od 10. VI. 1898.

Sl. 13. Otpis dekana Josipu Brunšmidu o prihvaćanju Zbirke sadrenih odljeva sveučilišnom, br. 429, 12. studenog 1897.

Tom se odlukom iz 1898. godine zbirka „stavlja pod neposredni nadzor, a uz osobnu odgovornost profesora Dr. Brunšmida te se njemu prepušta“. Tada je zbirka razjedinjena, dio je u zgradi donjogradske srednje škole a drugi u sveučilišnoj zgradi. Povjerava mu se uređenje postava, briga za održavanje kipova, a dodijeljen mu je i podvornik koji je brinuo o zbirci u donjogradske gimnaziji uz mjesečnu naknadu od 4 for. koja mu se isplaćivala iz zemaljskih sredstava i bio je direktno odgovoran Brunšmidu. Istim je rješenjem javljeno Dekanatu da „zamoljena daljnja dotacija u svrhu kompletiranja ove zbirke u iznosu od 500 fr. ne može se s obzirom na veoma skućena dotaciona sredstva u izgled staviti“.⁵⁰

⁵⁰ Arhiv Gliptoteke HAZU / Bauer, A. Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb: 1949., tipkopis, str. 8.

Nažalost, unatoč molbama i „budžetskim“ prijedlozima nije uspjelo Brunšmidovo nastojanje da proglašenjem zbirke sveučilišnom osigura stalnu dotaciju, kojom bi se zbirka upotpunjavala i uzdržavala.

Antun Bauer u svom tekstu o povijesti Zbirke⁵¹ spominje kako je ona kasnije doživjela „težih perturbacija“, jer je dio zbirke koji je smješten u atriju srednjoškolske zgrade stalno bio izvrgnut neodgovornom oštećivanju srednjoškolske mladeži. Također je stradao i dio na Sveučilištu, osobito u ispitnoj dvorani. Za zbirku je bila vrlo mala mogućnost nadzora pa su se odljevi uzimali za dekoraciju gombaone u donjogradske gimnaziji kod raznih priredaba i zabava srednjoškolaca. Kod takvog nestručnog prenošenja znatan se dio zbirke ošteti, upravo zbog krhkosti samog materijala, sadre.

S obzirom na to da zbirka nikada nije bila sakupljena na jednom mjestu, bio je nemoguć nadzor nad njom. Pogotovo za vrijeme prvog svjetskog rata i poslije njega, kada su pojedine škole i zavodi počeli zbirku raznositi. Tako su odljeve za svoje potrebe preuzele Umjetnička akademija (danas Akademija likovnih umjetnosti), Tehnički fakultet (danas Arhitektonski fakultet), Obrtna škola, Srednja tehnička škola i druge ustanove o čemu nema službene dokumentacije i evidencije.

Nije postojao nikakav inventar gdje se sve pojedini komadi nalaze. Time se počeo osipati *Muzej sadrenih otisaka* u zgradi donjogradske srednje škole i praktički prestaje postojati. Dijelovi koji nisu razneseni iz donjogradske gimnazije, preneseni su 1924. godine u unajmljen podrum privatne zgrade u Gundulićevoj ulici 23, gdje skulpture ostaju do 1931. godine.⁵² To je vrijeme kada nakon umirovljenja dr. Brunšmida na mjesto ravnatelja Arheološko-historijskog odjela Narodnog muzeja i sveučilišnog profesora arheologije, dolazi i imenuje se njegov nasljednik dr. Viktor Hoffiller 1924. godine.

Zbog nepovoljnih uvjeta u kojima su odljevi čuvani te brojnih preseljenja počinje znatno propadanje zbirke i mnogi su odljevi nepovratno uništeni. Kako je smještena u vlažnom podrumu u Gundulićevoj ulici 23 zbirka je u tih osam godina počela trunuti i naglo propadati, te je 1931. godine preseljena u podrum zgrade današnje HAZU na Zrinskom trgu 11, gdje je tada bio smješten Arheološki odjel Narodnog muzeja. Godinu dana kasnije u kolovozu 1932. godine zbirka seli u nove prostorije Arheološkog zavoda u Ulici Ruđera Boškovića br. 3 na drugi kat lijevo.⁵³

⁵¹ Arhiv Gliptoteke HAZU / Bauer, .A.: Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb, 1949., tipkopolis, str. 9.

⁵² Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945.) s bibliografijom. // Muzeologija 24(1986), str. 38; Bauer, A. Pedesetgodišnjica zbirke sadrenih odljeva antičke plastike. // Alma mater croatica: Glasnik hrvatskog sveučilišnog društva, god. VI/ Zagreb, školska godina 1942/43., str. 95-97

⁵³ Bauer, A. Pedesetgodišnjica zbirke sadrenih odljeva antičke plastike. // Alma mater croatica: Glasnik hrvatskog sveučilišnog društva, god. VI/ Zagreb, školska godina 1942/43., str. 95-97

Tadašnje stanje zbirke najbolje opisuje i sam dr. Antun Bauer: „ preko godinu dana u tim prostorijama smrdilo je od vlage koja se isparavala iz figura koje su ovamo prenešene. Osim toga zbirka je bila u jadnom stanju, jer je seleći se iz jednih nepodesnih prostorija u druge još nepogodnije prostorije, stalno bila oštećivana, što je neminovno kod selidbe ovakove zbirke“. ⁵⁴Tako je ova Zbirka, koja je u svom početku bila reprezentativna i sastojala se od tehnički savršeno izvedenih odljeva, nakon 40 godina svog opstanka bila sasvim prorijeđena i gotovo uništena.

U to vrijeme Antun Bauer kao student arheologije i povijesti umjetnosti postaje demonstrator Zbirke na Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta. Kasnije opisuje kako je „...bila u vrlo jadnom stanju, jer je seleći od Poncija do Pilata, iz jedne nepodesne rupe u drugu još nepodesniju, stalno bila u takvim okolnostima, da je morala dnevno sve više propadati „. ⁵⁵

Sl. 14. Zbirka antike s Arheološkog zavoda Sveučilišta 1936., Arhiv Gliptoteke HAZU

U prostorijama Arheološkog zavoda zbirka je bila „magazinski smještena i nije bila niti ovdje pristupačna za studij“. ⁵⁶

⁵⁴ Arhiv Gliptoteke HAZU / Bauer, .A.: Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb, 1949., tipkopolis, str. 10.

⁵⁵ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijjat. Pismo dr. Antuna Bauera uvaženom gospodinu Ministru. (3. XI. 1941.); Mihalić, V. Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada. // Muzeologija 45 (2008), str. 30.

⁵⁶ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijjat. Dopis. Arheološki zavod Sveučilišta Dekanatu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske. (4. VIII. 1941.)

6. Kršnjavijeva zbirka unutar Gipsoteke (Gliptoteke HAZU) i Filozofskog fakulteta u Zagrebu

6.1. Zbirka u sklopu muzejske ustanove - Gipsoteke (Gliptoteke HAZU)

Antun Bauer je još kao gimnazijalac a potom i student osjećao potrebu sakupljanja i čuvanja umjetničkih predmeta. U nedostatku financijskih sredstava uzimao bi u plastelinu otiske medalja i plaketa kako bi ih kasnije odlio u gipsu. Prikupljanjem odljeva značajnih povijesnih spomenika ali i sadrenih modela suvremenih kipara, koji su bili odbačeni iz ateljea, počeo je stvarati reprezentativnu zbirku didaktičke svrhe.⁵⁷ Kako i sam navodi „Kada sam nakon svršenog studija vidio muzeje koji su na bazi odljeva u gotovo svakom malom mjestu u Grčkoj, kada sam vidio velike zbirke takve vrste u Beču i Münchenu, kad sam kroz stručnu literaturu upoznao niz tih i takvih muzeja u inozemstvu došao sam na ideju da bi se kod nas moglo i trebalo slično načiniti“.⁵⁸

Zbirka je zahvaljujući njegovom neumornom radu i velikom angažmanu brzo rasla i širila se, te se pojavilo pitanje njena smještaja, sistematizacije i zaštite, što je prelazilo mogućnosti pojedinca unatoč njegovom entuzijazmu. Stoga se Bauer svjestan problema 23. listopada 1937. godine obraća gradonačelniku Pejičiću podlistkom da bi svoju Zbirku ustupio gradu Zagrebu besplatno uz uvjet „da je nedjeljivu pohrani u doličnim prostorijama i time da položi temelj osnutka Gipsoteke koja bi bila za nauku i za domaću umjetnost od vanredne koristi.“⁵⁹ Gradsko poglavarstvo donosi odluku o preuzimanju zbirke i njenu smještaju u „dolični prostor“, a uprava i nadzor predana je njenom dotadašnjem vlasniku dr. Baueru.

Prvi prostor koji je Bauerova zbirka dobila bilo je drveno spremište na gradskom majuru u Bednjanskoj 23, ali zbog premalog i neadekvatnog prostora 1938. godine dobiva gospodarske zgrade na Ksaverskoj cesti 21, te kasnije dio zgrade na Opatovini 11 (Žapčićeva kuća). Također se dio skulptura nalazio u prostorima Arheološkog zavoda u Boškovićevoj ulici 3, u podrumu glavne sveučilišne zgrade, u privatnom stanu na Pantovčaku 29, te u jednoj šupi na Akademiji likovnih umjetnosti u Ilici 85 i po brojnim atelijerima umjetnika, koji zbog pomanjkanja prostora nisu mogli biti preneseni u Gipsoteku. Muzejski je rad na nekoliko lokacija u Zagrebu predstavljao poteškoću, a prilika za većim prostorom ukazala se kada je Bauer dobio mogućnost najma dijela kompleksa zgrada bivše Tvornice koža u Medvedgradskoj ulici 2. Kožara, glavni zagađivač tog dijela grada, prestaje s radom 1938.

⁵⁷ Arhiv Gliptoteke HAZU/ Bauer, A. Gipsoteka 1937 – 1947. Zagreb: 1948. tipkopis, str. 17.

⁵⁸ Arhiv Gliptoteke HAZU, Osnutak Gipsoteke, rukopis dr. Bauera, 1948.

⁵⁹ Arhiv Gliptoteke HAZU Darovnica dr. Bauera, (kopija)

godine te započinje s likvidacijom. Tada napušteni industrijski kompleks dobiva novu namjenu jer sadržajnom konverzijom iz tvornice u muzej sredina dobiva novi kulturni i društveni sadržaj. Upravo takva prenamjena tvornice koža u muzej - Gipsoteku - koja ulazi u te industrijske prostore 1940. godine. avangardan je primjer konverzije paleoindustrijskih kompleksa u svjetskim razmjerima. Svjetski i europski primjeri potaknuti procesom deindustrijalizacije intenziviraju se tek 60-tih godina 20. stoljeća.

Iste godine 1940.-te započinje intenzivno prikupljanje svega što je ostalo od zbirke sadrenih odljeva antike Ise Kršnjavog, koju su za vrijeme Prvog svjetskog rata razne institucije za svoje potrebe preuzele i tako raznijele zbirku.⁶⁰ Bauer pregovara s Arheološkim zavodom Filozofskog fakulteta (u čijem je zbirka vlasništvu) o njenom smještaju, te je 1940. godine dogovoreno da se Zbirka preda Gipsoteci u pohranu, čime i dalje ostaje u vlasništvu Arheološkog zavoda, sve dok zavod ne dobije adekvatne prostore ili dok Sveučilište ne odluči drugačije.

Prema popisu Arheološkog zavoda i dokumentaciji koja se čuva u MDC-u vidi se sa su⁶¹ na Tehničkom fakultetu bili smješteni odljevi: Diskobol, Dorifor, Amazonka, Venera Milska i Hrvač Borghese, a na Akademiji likovnih umjetnosti sa zabata Partenona Konjske glave sa zapadnog zabata, Glava konja s istočnog zabata, Ženska glava, Hermes s Dionizom (o.a. pretpostavljam da je taj odljev još uvijek na današnjoj Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu u Ilici 85), te Mladić koji veže sandalu- Hermes iz Berlina.

Konačnim prikupljanjem i dobivanjem prostora u Tvornici kože najveći dio Zbirke 1940. godine prenesen je u Gipsoteku i smješten u zasebnoj, južnoj zgradi s ukupno 1.100 m² prostora.

⁶⁰Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Prijepis dopisa; Gipsoteka grada Zagreba Arheološkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu. br. 138-1940. (13. III. 1940.); Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Univerziteta Kralj. Jugoslavije Zagreb Gipsoteki grada Zagreba. br. 114/1940. (14. III. 1940.)

⁶¹ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Akademija likovnih umjetnosti Zagreb Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta Univerziteta Kraljevine Jugoslavije. br. 346/1940. (10. V. 1940.); Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Kralj. Jugoslavije Dekanatu Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. br. 251/1940. (3. V. 1940.)

Sl. 15. Zgrada Gipsoteke 1940. godine, Zbirka odljeva antike smještena je u najjužniju zgradu

Kroz srpanj i kolovoz 1941. godine izrađeni su postamenti za veći broj figura. Za istočni zabat Partenona preuređeni su postamenti na jednaku visinu, a većina odljeva zahtijevala je popravke. Sudjelovali su članovi studentske radne službe pri prenašanju, postavu i popravcima i to većinom besplatno: Velibor Mačukatin, Branko Ružić, Antolić Božo i drugi. Gotovo niti jedan odljev nije bio bez potrebnog popravka, većina ih je tada popravljena, a razbijeni dijelovi sastavljeni su i uređeni. Mnogi odljevi morali su dobiti posve novu armiranu konstrukciju zbog znatnih oštećenja.

Sl. 16. Popravci skulptura, na kojima je radio i Velibor Mačukatin, Arhiv za likovne umjetnosti HAZU

Tih godina započinje i dopunjavanje zbirke, nabavljena je sitna plastika iz Beča i Münchena, zatim monumentalna rimska plastika s domaćeg teritorija iz Solina, Splita, Nina zatim zbirka Mitreja iz Bosne i nekoliko komada iz Stobija, te oko 200 komada najljepših grčkih primjeraka numizmatike iz Britanskog muzeja u Londonu. Nakon rata nabavljena su i četiri značajna djela za Zbirku Venera Medičejska iz Galerije Uffizi u Firenzi, Apoksiomen iz Vatikana u Rimu, Tezej s istočnog zabata Partenona iz Britanskog muzeja u Londonu, te Hermes koji veže sandalu iz Louvrea u Parizu.

Smještanje Zbirke u južnu zgradu zgodno se poklopilo jer je upravo ta zgrada od čitavog tvorničkog kompleksa prva bila ispražnjena od vojske i u njoj se moglo odmah započeti s adaptacijama. Ona je od 28.3.1940. godine iznajmljena Gipsoteci uz najamninu od 60.000 dinara godišnje, a sve su prostorije temeljito adaptirane i bojane prije ulaska Gipsoteke, što je učinjeno uz veliki trošak jer su prostorije bile jako zapuštene, a u prizemlju su još bili i neki stari strojevi bivše tvornice koža. Tada je prilikom adaptiranja provedena i električna instalacija, dok struje u drugim zgradama tih godina još nije bilo.⁶²

⁶² Arhiv Gliptoteke HAZU: Izvještaj o stanju zgrada u Medvedgradskoj ulici 2, Zagreb, (20. prosinac 1941.)

Zbirka je ipak ostala razjedinjena unatoč tome što je Bauerovim naporima sakupljena većina skulptura i izložena u Gipsoteci. Najveći dio Zbirke predan je od Arheološkog zavoda Sveučilišta Gipsoteci u pohranu ali se dio odljeva s Partenona i dalje se nalazio na drugom katu zgrade Sveučilišta (današnjem Pravnom fakultetu). To su bile metope i dio friza, a devet ploča friza zajedno s slobodnom plastikom zabata predani su u pohranu Gipsoteci.⁶³

Antun Bauer i Viktor Hoffiller uložili su sve napore pokušavajući ujediniti zbirku i ukazati Vijeću Filozofskog fakulteta na njenu važnosti i nedjeljivost, ali to im nažalost ne uspijeva. Vijeće fakulteta odbilo je njihov prijedlog na sjednici 10. listopada 1941. godine unatoč obrazloženju o kvaliteti izlaganja u okviru muzejske ustanove i ali i stručnog osoblja te radionica i alata potrebnih za popravak skulptura (što Arheološki zavod nije bio u mogućnosti nabaviti), te je Vijeće predložilo da se odljevi Zbirke s vremenom povrate iz Gipsoteke.⁶⁴ Tada je dr. Antun Bauer ogorčen zbog ovakve odluke podnio ostavku na mjesto asistenta Arheološkog zavoda.

Pokušaj da se zbirka ujedini i preseli u Gipsoteku jenjava zbog ratnog stanja, a osobito kada je dr. Viktor Hoffiller umirovljen i na njegovo mjesto dolazi dr. Mirko Šeper.

Sve su zbirke Gipsoteke 1940. godine prenesene iz raznih skladišta i prostora te su u bivšoj kožari prvo smještene samo u najjužnijoj zgradi. Tu su bile, iako natrpane i „magazinski“ smještene pristupačne i njima su se služili u glavnom studenti povijesti umjetnosti s Filozofskog fakulteta, studenti Umjetničke akademije, studenti tehnike, đaci Obrtne škole i niz stručnjaka te zainteresiranih koji su došli pogledati zbirku.⁶⁵ Kasnije Gipsoteka dobiva i preostale prostore kompleksa bivše tvornice kože, a Zbirka antike ostala je u ovoj najjužnijoj zgradi. U Gipsoteci se do 1950. godine održavala i nastava (Seminar) iz povijesti umjetnosti, te možemo zamisliti da je djelomično ostvarena Kršnjavijeva težnja zorne nastave na tragu Eitelbergerova učenja preko odljeva kao didaktičkih pomagala, osobito na primjerima antičkih odljeva.

Nakon Drugog svjetskog rata upravo je antička zbirka bila prva koja je u Gipsoteci uređena i 13. listopada 1945. otvorena za javnost. Nakon punih pedeset godina Zbirka je uređena i

⁶³ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Inventar Zbirke sadrenih odljeva antikne plastike Arheološkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu predane u pohranu Gipsoteki grada Zagreba. (02. XII. 1940.)

⁶⁴ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Sveučilišta Dekanatu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske. (4. VIII. 1941.); Arheološki zavod Sveučilišta u Zagrebu Rektoratu Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske. br. 147-1941. (12. VII. 1941.)

⁶⁵ Arhiv Gliptoteke HAZU/ Bauer, A. Gipsoteka 1937 – 1947. Zagreb: 1948. tipkopis, str. 42

muzeološki postavljena. Samo otvorenje kao i sva daljnja otvorenja obavljena su bez formalnosti, putem dnevne štampe dana je vijest javnosti a „rezultat je bio iznenađujuć po broju posjetitelja koji je ovamo dolazio“.⁶⁶

Ponovna prepiska Bauera tj. Gipsoteke i Sveučilišta kao vlasnika zbirke vodila se 1947. kada tadašnji rektor dr. Grga Novak traži povrat odljeva u vlasništvu Arheološkog zavoda.⁶⁷ Zbirka se nije preselila, a novo poglavlje za Gipsoteku pa tako i sudbinu Zbirke započinje 1950. godine kada ona ulazi u sastav tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i umirovljenja Bauera s mjesta upravitelja. Nakon desetak godina ponovno se aktualizira pitanje oko prijenosa Zbirke, tj. 1961. godine kada se Filozofski fakultet seli u novosagrađenu zgradu na današnju adresu Ivana Lučića 3.

6. 2. Zbirka u sklopu Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Kako je spomenuto ovaj dio povijesti sadrenih odljeva vrlo je detaljno obrađen u tekstu Martine Matijaško⁶⁸, no zbog samog razumijevanja daljnjih zbivanja sa zbirkom potrebno je akcentirati neke dijelove.

Novu zgradu Filozofskog fakulteta u projektirao je arhitekt Božidar Tušek kao dvokatnu zgradu (sl.17) s dva unutrašnja dvorišta, ona je 1961. godine dovršena te su tu preseljeni svi odjeli i službe Filozofskog fakulteta iz zgrade Sveučilišta (danas Pravnog fakulteta u Zagrebu i Rektorata).⁶⁹ Dekanat i većina odsjeka tada su napustili prostorije Sveučilišta, dok su Odsjek za arheologiju i Arheološki zavod preselili iz zgrade Arheološkog muzeja na Zrinjevcu 19. u kojoj su bili smješteni od 1946. godine.⁷⁰

⁶⁶ Arhiv Gliptoteke HAZU/ Bauer, A. Gipsoteka 1937 – 1947. Zagreb: 1948. tipkopis, str. 65

⁶⁷ Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat Dopis. Rektor Sveučilišta u Zagrebu Dru Antunu Baueru, upravitelju Gipsoteke grada Zagreba u Zagrebu. br. 251-1947. (23. I. 1947.)

⁶⁸ Matijaško, Martina: Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija 46., 2012.

⁶⁹ Maroević, I. O Zagrebu usput i s razlogom: izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970-2005). Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007., 41-42.

⁷⁰ Zaninović, Marin: Odsjek za arheologiju, u: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija, (ur.) Stjepan Damjanović, Filozofski fakultet Sveučilišta, Zagreb, 1998., 151-159, 153.

Sl. 17. Zgrada Filozofskog fakulteta u Zagrebu nakon izgradnje 1961. godine, s dva kata

Tada se od 1961. godine od Gipsoteke odnosno Gliptoteke JAZU (kako se zove od 1952. godine) traži povrat pojedinih skulptura za novu zgradu. To se odvijalo sukcesivno te je dio odljeva iz Gliptoteke JAZU prenesen u novosagrađenu zgradu Filozofskog fakulteta pri čemu je Gliptoteka po dogovoru za svoje vlastite potrebe izradila kopije tih odljeva. Preseljenje odljeva friza i metopa Partenona smještenih u zgradi Sveučilišta, bilo je detaljno planirano o čemu svjedoči dopis iz 1960. godine Odsjeka za arheologiju o načinu rukovanja odljevima prilikom skidanja sa zidova drugog kata zgrade Sveučilišta i pripreme za prijevoz.⁷¹

Kasnijim se dopisima Gliptoteke JAZU i Filozofskog fakulteta -Odsjeka za arheologiju vidi da su vraćeni i odljevi Aristionova stela, Diskbol, Dorifor, Portret muškarca, Laokoont i sinovi, Umirući Gal, Ares, Venera Miloska, Ares Ludovisi, Ezop, Aleksandar Rondanini, Heraklo Farnese, Tiberije, Eshil, Periklo, Homer, Euripid, glave konja Selenina i Helijeva četveroprega te Irida s Partenona.⁷²

Demontirani odljevi friza i metopa sa Sveučilišta postavljeni su na hodnike prvog kata nove zgrade Filozofskog fakulteta gdje se i danas nalaze (sl.18.). Za sada nažalost nije pronađena nikakva dokumentacija niti fotodokumentacija o samom prijenosu sa Sveučilišta i postavu na Filozofskom fakultetu, a duljina hodnika fakulteta odgovara točno duljini friza Partenona.

⁷¹ Matijaško, Martina: Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija 46,2012., str. 54

⁷² Arhiv Gliptoteke HAZU Kutija 1961. Dopis o vraćanju Partenonskog friza i potvrda o prijemu AP-15 a-r; Kutija 1962. Potvrda Filozofskog fakulteta o vraćanju pohranjenih odljeva AP-52 (Hadrijan), AP-53 (Tiberije), AP-47 (Tukidid), AP-55 (Portret muški),8; Kutija 1967. Dopis Dekanatu Filozofskog fakulteta u Zgb 5/1 od 7.12.1967. o preuzimanju iz pohrane AP-4 (Irida), AP-8 (Konjska glava), AP- 38 (Aleksandar Rondanini); Kutija 1968. Dopis Filozofskog fakulteta u Zgb o vraćanju skulpture Ares Ludovisi od 27.2.1968.

Sl. 18. Friz s Partenona na prvom katu Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Štete koje su nanesene zbirci u velikoj poplavi Zagreba 1964. godine i kasnije 70.-tih godina 20. stoljeća vandalskim činom kada su razbijeni odljevi koji su bili u auli fakulteta, rezultirali su smještajem zbirke u prostor gdje je kasnije bila knjižnica Odsjeka za arheologiju. Time su odljevi izgubili svoju funkciju didaktičkih pomagala i bili nehotice oštećivani od prolaznika i posjetitelja knjižnice i vidljivi samo njenim korisnicima.

Sl. 19. Prostor aule Filozofskog fakulteta u Zagrebu s odljevom Laokoonta i sinova

Do danas su u hodnicima ostali izloženi samo odljevi friza i metopa s Partenona, iako se i na njima vide znatna oštećenja (sl.20.).

Sl. 20. Oštećenja na jednoj metopi u hodniku prvog kata Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Nakon adaptacije zgrade fakulteta i dogradnje velike Knjižnice arhitekata Ante Vulina, Dine Vulin-Ileković i Borisa Ilekovića 2009. godine knjižnica Odsjeka za arheologiju seli u nove prostore te je od tada prostorija stare knjižnice ispražnjena za potrebe Zbirke.

Muzeološki gledano zbirka je samim razdvajanjem (unatoč borbi Bauera i Hoffillera) s vremenom postala puka dekoracija prostora. Nastojanjima i obnovljenim interesom ne samo Odsjeka za arheologiju već i Katedre za muzeologiju publicira se spomenuti članak Martine Matijaško o povijesti i mogućnostima prezentacije zbirke⁷³ gdje se daje prijedlog postava odljeva, koji se nalaze na fakultetu, s detaljno razrađenim legendama, kako bi se studente uputilo na postojanje ovih vrijednih odljeva i njihovu povijest, no za sada još nije realiziran. Danas su ovi odljevi svjedočanstvo i nastavak sudbine Zbirke koja ju prati da bude "magazinski" izložena u ispražnjenom i zaključanom prostoru bivše Knjižnice Odsjeka za arheologiju, postavljena na vrhu ormara ili raspoređena po podu prostora bez koncepcije i konteksta (sl.21.).

⁷³ Matijaško, Martina: Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija 46, 2012., str. 79.-133.

Sl. 21. Prostori Zbirke na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

Pitanje objedinjenja zbirke nažalost nije potegnuto, te je ona memento minulih vremena koja su imala potrebu za takvom zbirkom i klasičnog obrazovanja za koje su takve zbirke bile osobito važne, jednako kod studija arheologije, povijesti umjetnosti i povijesti ali i akademskog likovnog obrazovanja.

Zbirka ne samo da je svjedok vremena u kojem je nabavljena, već je svjedok povijesti i sudbina institucija i zavoda u kojima je smješтана te povijesnih i političkih okolnosti koje su uvjetovale njenu sudbinu. Kroz zbivanja sa zbirkom možemo promatrati odnos i potrebu za klasičnim djelima grčke umjetnosti, kao fenomenom recepcije europskog kulturnog nasljeđa, ali i njenom utjecaju (u obrazovanju) od kraja 19. stoljeća do danas.

7. Postav Zbirke od početaka do danas

U ovom dijelu osvrnula bih se na načine i promjene postava Zbirke, ovisno u kojim se sve institucijama nalazila.

7.1. Prvi postav zbirke

Prvi postav Zbirke nakon nabave 1892. godine iz Londona i nakon što je bila privremeno smješтана u Obrtnoj školi, bio je u donjogradskog gimnaziji. Kao što je do sada u tekstu opisano, teško je rekonstruirati sve faze i točne postave bez kompletne arhivske i slikovne građe, ali se pretpostavlja kako je Kršnjavi naumio zbirku koju je nabavio od modelara D. Brucciani et Comp. iz Britanskog muzeja iz Londona postaviti kao zasebni (arheološki) odjel Narodnog muzeja.

Planirao je izgraditi u svojim prvotnim zamislima Školskog foruma i Gipsmuseum no kako do toga nije došlo, izgradnjom donjogradske gimnazije Zbirka je smješтана i postavljena u njenom atriju. Prema spomenutom tlocrtu iz Arheološkog muzeja u Zagrebu i

rekonstrukcijom te dešifriranjem⁷⁴ olovkom upisanih oznaka pojedinih skulptura s Brunšmidova prijedloga, postav je predviđen u dvije prostorije, prvoj uzdužnoj i drugoj okomito postavljenoj na nju. Težilo se kronološkom pristupu ali zbog naravi prostora nije dosljedno zadržan stilsko - kronološki kontinuitet izlaganja.

Iz tog vremena sačuvan je i album koji datira oko 1900. godine iz vlasništva Muzeja Mimare, gdje se na dvije fotografije vidi kako je postav izgledao (sl. 23.). Nije moguće točno precizirati kada je postav nastao i koliko dugo je bio postavljen u atriju, osim da se za vrijeme prvog svjetskog rata i poslije njega, on rasipa i raznosi po raznim institucijama. Nažalost, za to nedostaje bilo kakva službena dokumentacija. Ujedno to su nam i jedini foto dokumenti pojedinih odljeva koji su nepovratno nestali ili su uništeni.

Važno je naglasiti kako Brunšmidov postav nikada nije ostvaren zbog prenamjene jedne prostorije u gombaonu.⁷⁵ U njoj je Brunšmid predvidio odljeve s Partenona, friz i metope.

Sama prostorija je bila i točne dužine za friz Partenona, ali su oni već 1898. godine pripali Sveučilištu na upravljanje kao "sveučilišna zbirka" gdje se i postavljaju na drugi kat.⁷⁶

Kršnjavi postav opisuje riječima: „Sadašnja gombaona na Realnoj gimnaziji bila je određena za smještaj odljeva partenonskih umjetnina, koje sam već prije bio dobio. Ona je i građena po tim mjerama. Usred dvorane po dužini imao se namjestiti drveni plot, pa s jedne i s druge strane odljevi Fidijevih kipova sa obiju zabata Partenona. Naokolo dvorane htio sam smjestiti Fidijeve reljefe. Nije dostajao novac za posebnu gombaonu, pa se je morala smjestiti u tu dvoranu, a sadreni odljevi Partenona ostali su smješteni dosta nepovoljno na sveučilištu.”⁷⁷

Vrijednost Brunšmidova postava je u tome što se vidi način promišljanja muzeološke koncepcije ali nam je i dragocjeni izvor jer doprinosi rekonstrukciji sastava zbirke osobito za odljeve kojih više nema.

U predloženom postavu u prvoj dvorani dominiraju djela helenističkog razdoblja uz iznimke, dok su u drugoj dvorani trebali biti odljevi V. i IV. stoljeća pr. Krista, a sve zaokruženo s

⁷⁴ Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III., 41(2008), 439.-456.

⁷⁵ prepiske između Kraljevske zemaljske vlade OBN i Dekanata Sveučilišta o smještaju Zbirke 1898.g. u : Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / Uručbeni zapisnik i kazalo školska godina 1898., 87. Dekanat 4/3 , 172, Dekanat 11/5, 224. 17/6 Visoka vlada 10/6 br. 7411 "rješava predstavku o smještaju sadrenih kipova u vestibul donjogradske srednjoškolske zgrade", te određuje prostor koji na priloženom tlocrtu je označen s A i B; 272 Dekanat 1977 Podnosi Visokoj vladi izvješće prof. J. Brunšmida o smještaju sveučilišnih zbirki sadrenih odljeva (Visoka vlada 20/7 224.); 410. Kr. hrv.-slav.-zem. vlada odjel za bogoštovlje i nastavu br. 10.452/1898. Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu o smještaju zbirke u vestibulu zgrade donjogradske srednjih škola

⁷⁶ Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Zagreb: Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 1900., str. 111-112.

⁷⁷ Kršnjavi, I. Autonekrolog. // Zapisnici: iza kulisa hrvatske politike. Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986. str. 382-442, str. 433.

Sl. 23. Donjogradska gimnazija, Muzej gipsanih odljeva, (nepoznati fotograf, oko 1900, Muzej Mimara)

Zasigurno ovdje nisu stali svi odljevi koje je predvidio Brunšmid s kronološko - stilskim izlaganjem, no kako detaljnijeg popisa nema, teško je samo prema dostupnim fotografijama reći kako je ovaj postav točno izgledao.

U vestibulu na fotografijama nazire se figura Demostena koji je bio na samom ulaznom dijelu (jednako kao što je bilo i u prvom planu postava Brunšmida), zatim tu su smješteni Demetra Knidska, Amazonka i Dorifor. Fotografija prikazuje samo desni dio prostorije gdje su uz zid poredana brojna poprsja (tu su figure Cezara, Scipiona Afričkog i dr.), zatim Venera Knidska dok je na središnjoj poziciji figura Laokoonta i sinova, a na zidu metopa Herakla sa Zeusova hrama u Olimpiji.

Za pretpostaviti je sa se nije moglo u ovako skućenom prostoru poštivati stroga kronologija no neupitno je da je prije raznošenja Zbirke za potrebe brojnih institucija (kao što je već opisano) vođena briga za Zbirku. Prema sačuvanoj dokumentaciji vidi se da je osim Brunšmida kao voditelja Zbirke za održavanje dodijeljen i školski podvornik (Ivan Trusk) koji je dobivao i mjesečnu „nagradu“ za obavljanje tog posla.⁷⁹

Namjena zbirke, kakva je i tipična za zbirke odljeva s kraja 19. stoljeća, upravo je njihova didaktička funkcija.

⁷⁹ Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Uručbeni zapisnik i kazalo školska godina 1898 // 410. Kr. hrv.-slav.-zem. vlada odjel za bogoštovlje i nastavu br. 10.452/1898. Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu "...naredbom od 10. lipnja o.g. 7411 bje smještena zbirka nekih sadrenih otisaka klasičnih kipova u vestibulu zgrade donjogradskih srednjih škola te je glasom izvještaja ravnatelja zemaljskog narodnog arheol. muzeja predana u neposrednu pazku i čišćenje privremenom podvorniku kr. velike realne gimnazije, Ivanu Trusku.... nagradu od 4 for. mjesečno", (26. listopada 1898.)

7.2. Postav zbirke u sklopu Gipsoteke

Iduća faza kada možemo govoriti muzeološkom postavu je ulazak dijela zbirke sadrenih odljeva u Gipsoteku, koja je tada već smještena u Tvornici koža u Medvedgradskoj 2. u Zagrebu. Nazivi za zbirku kroz vrijeme su se mijenjali, odmah nakon ulaska u Gipsoteku Bauer spominje Zbirku antike, 1948. god. govori se o Zbirci antikne plastike, 1949. naziva ju Zbirka grčke plastike, da bi se od vremena upravitelja Miroslava Montanija 1950.-tih godina do danas zadržao naziv Zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture.

Prvu analizu samog postava na koju se referiram u ovom dijelu rada je iz godina 1945.-1947. a opisuje ju dr. Antun Bauer. Sačuvana je u formi tipkopisa s naslovom Zbirka antikne plastike u Gipsoteki, Historijat i analiza postava 1948.⁸⁰. Iako je to bila prva Zbirka otvorena za javnost već 13. listopada 1945., njeno je uređenje trajalo sve do 1947. godine.

Zbirka grčke i rimske plastike postavljena je u južnoj zasebnoj dvokatnoj zgradi u tri dvorane. U prvoj dvorani na prvom katu desno bile su skulpture V. st. pr. Kr. Zlatnog doba grčke umjetnosti iz vremena vladanja Perikla, to je vrijeme kipara: Fidiije i njegove škole kada se gradi Partenon, Mirona i Polikleta. U drugoj dvorani na prvom katu lijevo bile su skulpture IV. st. pr. Kr. iz vremena propadanja političke samostalnosti i uspona države Aleksandra Velikog, kada djeluju umjetnici poput Skopasa, Lizipa, Praksitela i dr. U trećoj dvorani na drugom katu lijevo postavljena je plastika helenizma, iz razdoblja od smrti Aleksandra Velikog do smrti Julija Cezara.

Postav Zbirke bio je kronološki raspoređen prema glavnim periodima razvoja grčke skulpture.

Postav arhajskog razdoblja smješten je na ulazno stubište, što je i jedino bilo moguće jer je iz tog perioda sačuvan samo jedan odljev Aristionova stela (drugi su uništeni). Ostalo je bilo nadoknađeno fotografijama velikog formata. Bauer u svom opisu postava napominje kako to nije "muzejski" i svjestan je nedostatka izlaganja na stubištu. U planu je bilo premjestiti taj dio Zbirke u ulaznu dvoranu u prizemlje, kada se za to steknu uvjeti, kako bi svako razdoblje imalo svoju dvoranu.

Također govori i o svjetlu da je neprikladno zbog preniskih prostorija za zbirku, te o otežanom kretanju posjetitelja po prostorijama jer ne postoji kontinuitet obilaska posjetitelja, pa se posjetitelji moraju svaki puta vraćati kroz svaku dvoranu. To je neizbježno zbog

⁸⁰ Arhiv Gliptoteke HAZU / Bauer, Antun: Zbirka antikne plastike u Gipsoteki Historijat i analiza postava, Zagreb 1948., tipkopis

uvjetovanosti zadanog prostora i kompromisnog rješenja smještanja muzeja u tvornički prostor. Stoga su u postavu pojedini eksponati akcentirani “tako da se posjetioca povuče u dno dvorane i da ga se tako indirektno “prisili” da prođe cijeli izložbeni prostor”.⁸¹

U desnoj dvorani prvog kata gdje je bila plastika V. st. pr.Kr. nastojao se stvoriti dojam perioda Zlatnog doba kroz “triumfalni mir, dostojanstvo i usklađenost”. Dvoranu po sredini dijeli uzdužno postavljen niz stupova, a dominirali su odljevi zabata Partenona, postavljeni uz desni i lijevi zid, te dijelovi friza (sl. 24., 25.). Ostatak friza bio je na drugom katu sveučilišne zgrade. Odmah na ulazu stajali su Polikletov Dorifor i Ranjena Amazonka i od njih odmaknut Mironov Diskobol.

Sl. 24. Gipsoteka- stalni postav antičke zbirke 1945/47. na 1. katu desno

Sl. 25. Gipsoteka- stalni postav antičke zbirke 1945/47. na 1. katu desno, postav partenonskog friza na zidu

⁸¹ Arhiv Gliptoteke HAZU / Bauer, A.: Zbirka antikne plastike u Gipsoteki Historijat i analiza postava, Zagreb 1948., tipkopis str. 15,16.

Zidovi ove prostorije obojeni su intenzivnijim tonom crvene s primjesom okera, a strop je bio svjetlo plavi.

U drugoj dvorani prvog kata smještenoj nasuprot prvoj, na stubištu lijevo, Bauer je smjestio skulpturu IV. st. pr. Kr.

Sl. 26. Gipsoteka stalni postav antičke zbirke na 1. katu lijevo

Dvoranu po sredini dijele dva masivna betonska stupa. Glavni akcenti na dnu dvorane bile su skulpture Apolona Belvederskog i Artemide Versajske koji i dominiraju prostorom (sl.26.).

Ovdje se nastojao se postići dojam „lakoće profinjenosti i virtuoznosti IV. st. pr.Kr.” kako bi se ublažila vertikalnost, između pojedinih skulptura po sredini dvorane postavljene su portreti., a Ares Ludovisi i Talija postavljene su iza paravana u formi niše. U ovu dvoranu smještena je i Venera Milka, iako kronološki ne pripada ovdje.

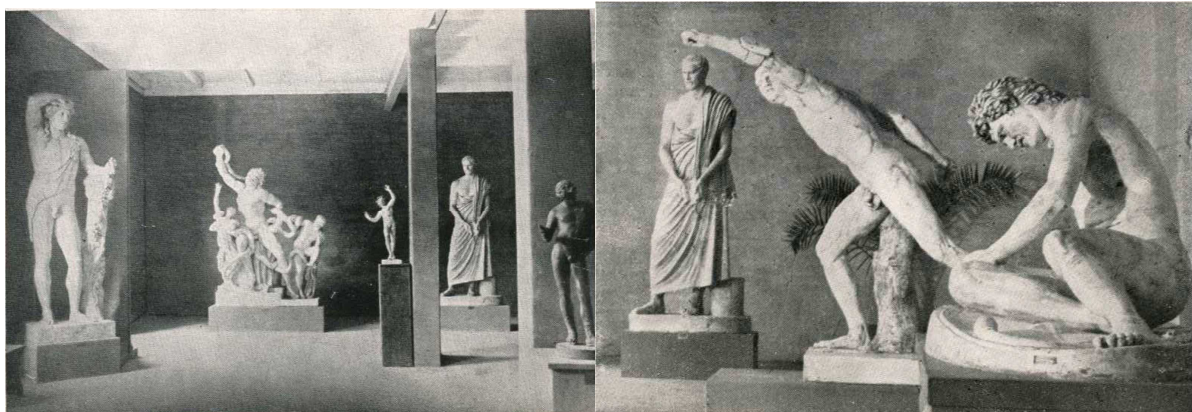
Bauer je svjestan činjenice da je “dvorana relativno pretrpana izložbenim materijalom”, zbog monumentalnih dimenzija odljeva, k tome su ispod prozora postavljene i dvije vitrine grčke numizmatike iz Britanskog muzeja u Londonu „kako bi se što više pokazalo”.

Zanimljiv detalj su i ukrasni grmovi kojima ukrašava čitav prostor, a imali su čisto dekorativnu ulogu da „po svojoj formi uravnoteže kompoziciju postava”⁸² Ova je dvorana bila obojena u zelenom tonu.

⁸² Arhiv Gliptoteke HAZU, Bauer, A. Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb, 1949., tipkopis, str.34.

U trećoj dvorani na drugom katu lijevo od stubišta, postavljena su djela iz razdoblja helenizma. Iako je prema Baueru i ta prostorija prenatrpana, smatra da je to u skladu s baroknim i teatralnim karakterom helenizma.

Prostorom dominira skulptura Laokoonta i sinova, a tu je još smjestio Umirućeg Gala, Hrvača Borghese, Demostena i dr. Čitav postav bio je popraćen legendama s opisima povijesnih događanja, što je svakako pokušaj kontekstualizacije. (sl.27.)

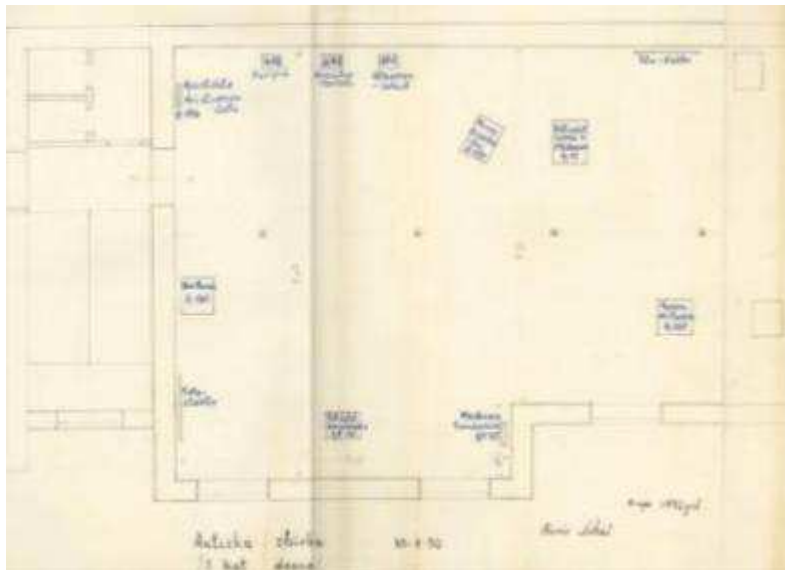
Sl. 27. Gipsoteka stalni postav antičke zbirke na 2. katu lijevo- helenizam

Nakon ovog postava iz 1945/1947. godine, te ulaskom Gipsoteke u sastav Jugoslavenske akademije znanosti umjetnosti prvo spominjanje obnove postava bilo je za vrijeme upravitelja Miroslava Montanija koji piše i izdaje kratak tekst -deplijan- s opisima pojedinih skulptura postava iz 1958. godine. U tekstu nema spomena kako su pojedine prostorije raspoređene i do kakvih je promjena došlo, čak niti slikovni prilozi to ne pokazuju, jedino u predgovoru spominje kako je “Gliptoteka Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti umjetnosti otvorila je za javnost, u novoj postavi, tu zbirku sadrenih odljeva najznačajnijih djela grčke antičke skulpture.” Također postoji i zapis u Arhivu Gliptoteke HAZU iz 1956.godine o adaptaciji zbirke antike, koja je u čast Dana Republike 29.9. 1957. otvorena zajedno sa dvoranom stećaka.⁸³

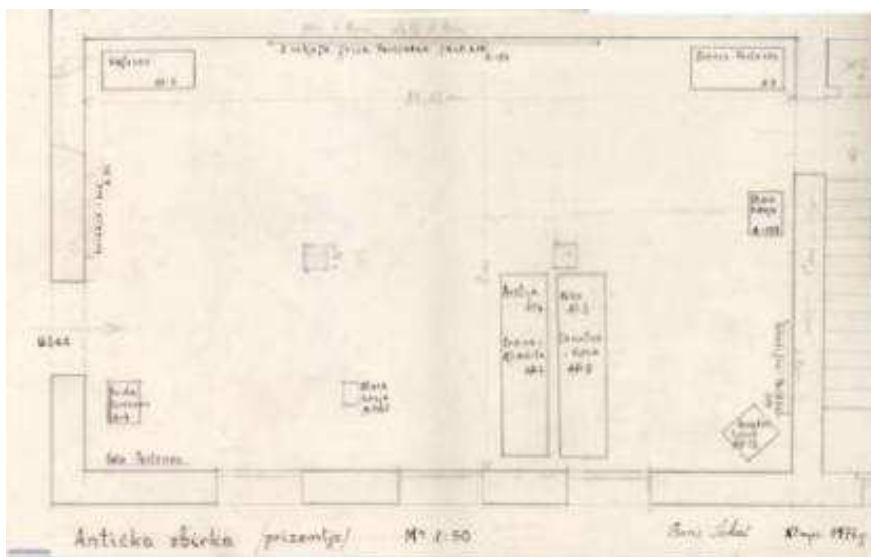
Iduća dokumentirana faza bila je 70-tih godina kada prema dostupnim tlocrtima koje je izradio 1976. godine restaurator Gliptoteke JAZU Boris Sakač, možemo rekonstruirati izgled i promjene stalnog postava.

⁸³ Antička skulptura (Grčka), ur. akademik Antun Augustinčić, Institut za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti umjetnosti, Zagreb 1958., str. 6; Arhiv Gliptoteke HAZU kutija 1956. Dopis ILU od 15.10.1956. i kutija 1957. Od 29.9.2957.

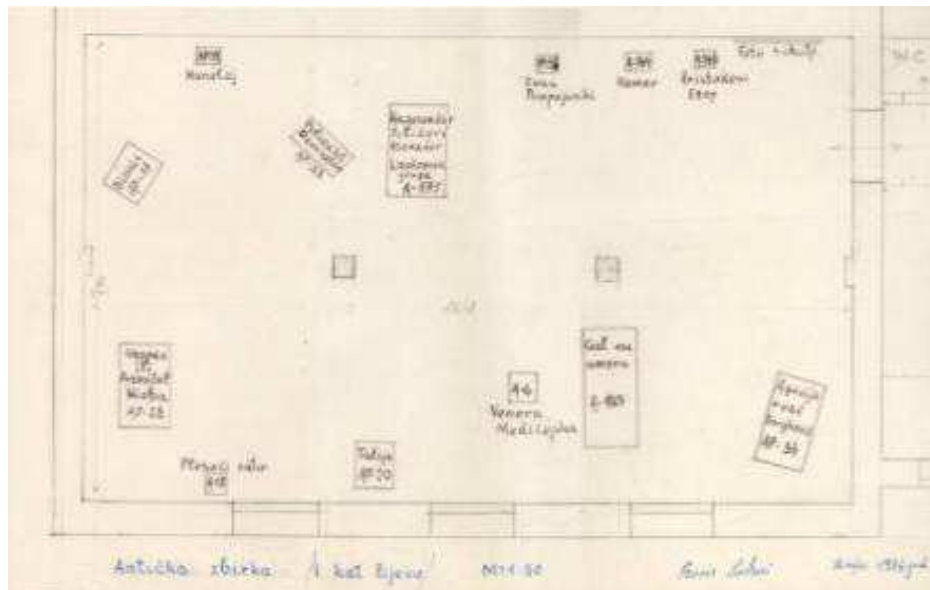
Tada su ostvarene težnje Bauera iz 1945. godine da se dio zbirke postavi u prizemlju iste (južne) zgrade. Prema tlocrtu vidimo kako je ta prizemna dvorana bila namijenjena za odljeve s Partenona (sl. 28 a).

a) prizemlje

b) 1. kat desno

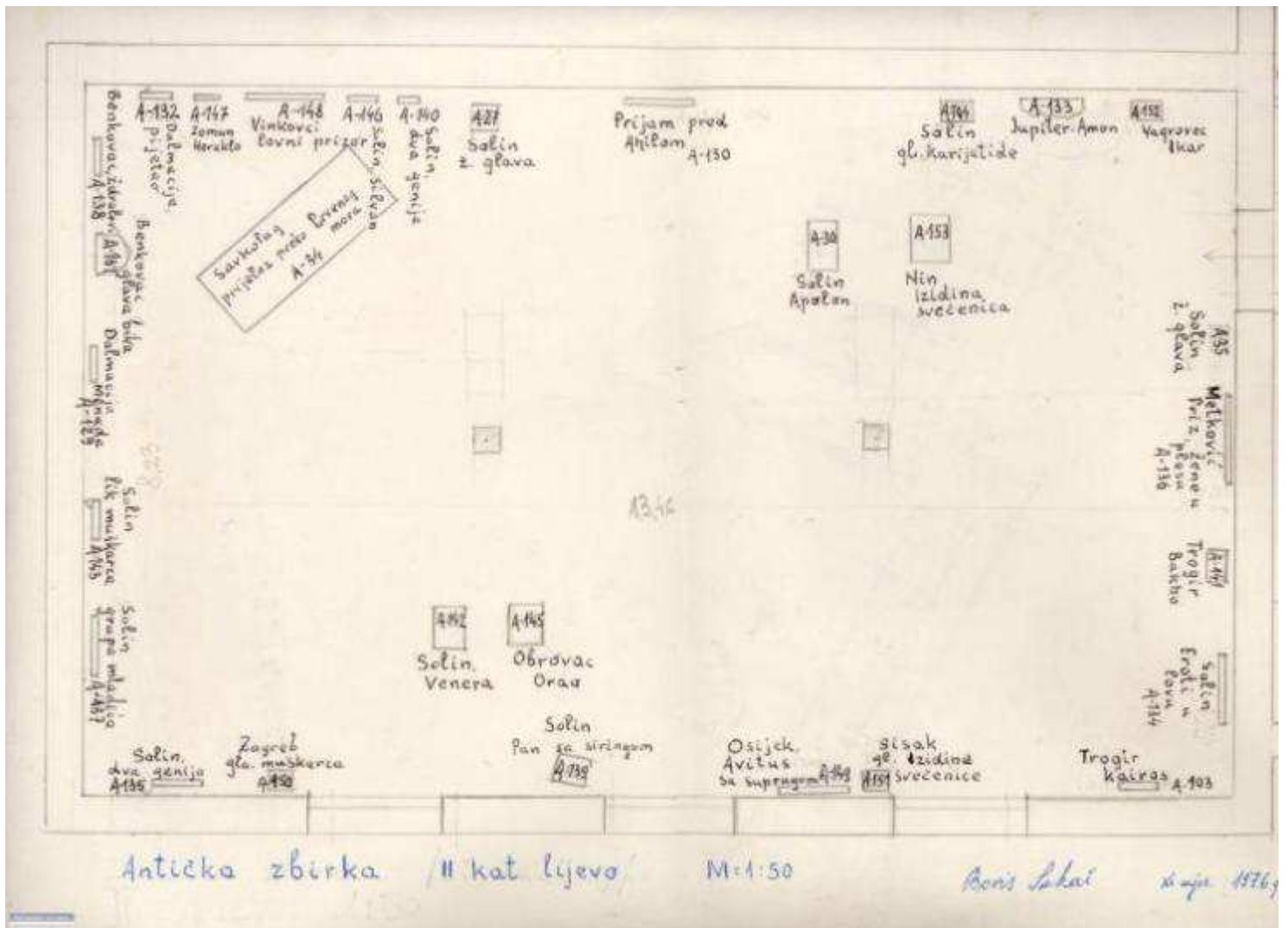
c) 1. kat lijevo

Sl. 28. Tlocrti stalnog postava antičke zbirke Gliptoteke JAZU iz 1976. godine

Na prvom katu u desnoj prostoriji postavljena su djela iz IV. i V. st.pr.Kr. Dorifor, Diskobol, Irena s Plutom, Aristionova stela, Euripid, Heraklo, Hefest, Meduza Rondanini, Amazonka, Venera Miloska. U postavu prostor nije toliko opterećen a svaku je figuru bilo moguće obići. U lijevoj prostoriji prvog kata smještene su skulpture od III. do I. st.pr.Kr. Dioniz, Nioba, Demosten, Laokoont i sinovi, Talijski satiri, Venera Medičejska, Gal na umoru, Hrvat Borghese, te portreti Ezopa, Zeusa Pompejskog, Homera te Menelaja. Skulpture su raspoređene tako da ih se također moglo sagledati sa svih strana, a da prostor nije djelovao prenatrpano.

Novost u postavu tih godina je uređenje i prostora drugog kata lijevo gdje su izložena djela hrvatske antičke skulpture koja su kao dopuna zbirci sustavno ljevana u Arheološkom muzeju u Zagrebu 1959. godine, Arheološkom muzeju Splitu 1958. godine, Arheološkom muzeju u Zadru 1958. godine, Arheološkom muzeju u Puli 1956. godine, Narodnom muzeju u Beogradu, Državnom muzeju u Sarajevu, i dr.

Na tlocrtima sl. 28. i sl. 29. vidi se kako je izgledao postav, zastupljeni su odljevi većine značajnih antičkih lokaliteta iz: Solina, Nina, Metkovića, Benkovca, Vinkovca, Zemuna, Zadra, Splita, Zagreba, Vugrovca, Trogira, Osijeka, Siska, Benkovca i nalazišta u Dalmaciji. Odljevi su se sukcesivno nabavljali dopunjujući Zbirku sadrenih odljeva antičke skulpture.

Sl. 29. Tlocrt stalnog postava antičke zbirke Gliptoteke JAZU iz 1976. godine- drugi kat hrvatska antika
 Arhiv Gliptoteke HAZU

Sl. 30. Iz postava zbirke hrvatske antike Gliptoteke JAZU

Sve do 80-tih godina postav djeluje u istom opsegu ali se zbog potrebe tada osnovane manifestacije 1982. godine, Trijenala hrvatskog kiparstva prazni prizemna dvorana sa odljevima Partenona koja kasnije nije vraćena u funkciju stalnog postava.

Iduća etapa bila je 2005. godina, kada se na inicijativu upraviteljice Ariane Kralj obnavljaju i uređuju dvorane i skulpture stalnog postava, tu sudjeluje arheolog dr.sc. Tomislav Bilić, te arhitekt Oleg Hržić.

Ponovio se izgled dvorana sadržajno slijedeći praksu iz 1945./47. godine, ponovljena je kronološko-stilska koncepcija, te se išlo čak do detalja obnove crvene i zelene boje zidova. Naglašava se ponovno edukativni karakter i funkcija zbirke, te da se kroz nju javnost “upoznaje” sa najznačajnijim ostvarenjima antičke skulpture.⁸⁴

Broj dvorana postava sveden je na svega dvije dvorane prvog kata te su napravljene i male korekcije i selekcija izloženog materijala. Obnovljena je stolarija, postamenti su prozračniji i nenametljivi, obnovljene su instalacije, a novo je i stropno osvjetljenje koje djeluje vrlo jednoliko.

⁸⁴ Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III., 41(2008), str. 452.

Također su popravljene i očišćene skulpture i stavljene legende u bojama koje prate stilske izmjene, kako autor kaže da bi “olakšali praćenje raznih stilova nestručnjacima”⁸⁵ Desna dvorana stilski obuhvaća vrijeme od arhaike (koja je zastupljena samo jednim djelom) do ranog helenizma, a u lijevoj dvorani kronološki se nastavlja razdoblje od kasnog helenizma do rimskog doba (sl.31.). Nažalost hrvatska antika više nije izložena, već je taj prostor drugog kata u lijevoj sobi 2008. godine prenamijenjen u kiparski atelijer.

Sl. 31. Stalni postav Zbirke sadrenih odljeva antičkog kiparstva Gliptoteke HAZU, desna i lijeva prostorija prvog kata

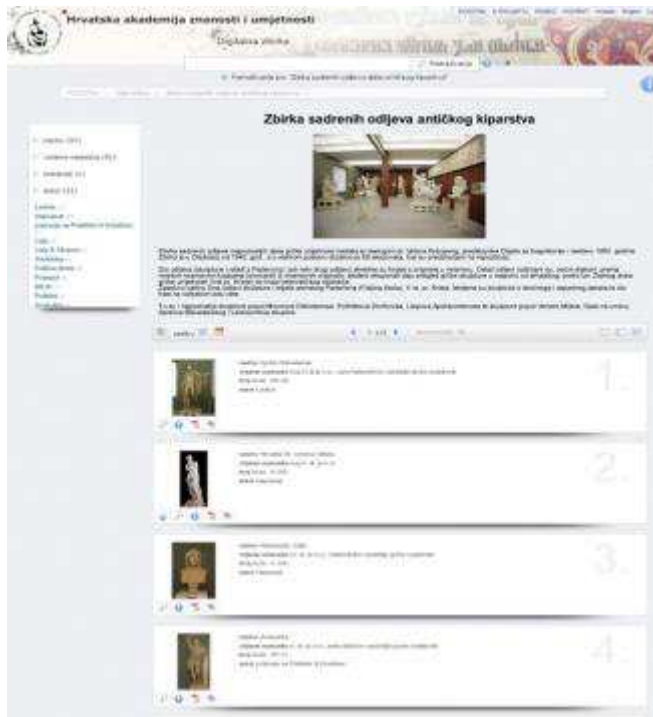
Prema klasifikaciji Petera van Menscha ovo je primjer didaktičkog i statičnog načina izlaganja, te muzeja drugog vala karakterističnog za 18. i 19. stoljeće kada se stvaraju moderne muzejske institucije kojima je cilj edukacija publike i pozivanje na znanost. U središte interesa stavljena je zbirka njen sadržaj, status, edukativna i znanstvena prezentacija sa što više činjenica te “faraonski kompleks” gomilanja stvari, uz reprezentativno svjedočanstvo prošlosti.

Upravo čitava povijest i pozadina priče opisana kako u ovom radu tako i u radovima koji se bave poviješću sadrenih odljeva⁸⁶ daje dobru osnovu za iduću etapu trećeg vala muzeja koji postavlja nove zadatke muzeju kroz redefiniciju i komunikaciju kroz čitav ovaj sekundarni materijal koji objašnjava ilustrira i prenosi poruku vremena u kojem su djela nastala, od puta antičkog stvaranja, boje u antici, do fenomena sakupljanja odljeva i čitavog povijesnog puta koji je zbirka prešla do danas.

⁸⁵ isto

⁸⁶ Tu ističem zadnja istraživanja: Matijaško, M.: Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija 46, 2012., Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III., 41(2008)

Korištenjem informacijske tehnologije sve su bolje i lakše komunikacijske mogućnosti. Od 2009. godine stalni postav je digitaliziran u obliku 2D digitalnih snimaka s obrađenim metapodacima, a od 2010. godine postavljen je u okviru Digitalne zbirke HAZU

(www.dizbi.hazu.hr).⁸⁷ Redefinicijom poslanja trebalo bi se približiti muzeju trećeg vala kojem je u središtu zajednica, komunikacija, informiranje, te najšira (ne samo stručna) publika. Uz težnju komunikativnom nasuprot informativnom muzeju drugog vala.

Sl. 32. Digitalna zbirka HAZU

Zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture ima brojnu publiku svih dobnih granica (sl.33). Najčešći posjetitelji su od školske dobi do studenata, čime se još uvijek vidi potreba za didaktičnom ulogom Zbirke, jer daje brojne mogućnosti za nastavu povijesti i likovnog, studija povijesti umjetnosti, arheologije i povijesti, ali se tu održavaju i razne radionice i izložbe na temu antičkih mitova i priča, učenici srednjih škola dolaze i uče crtati anatomiju i grčke kanone, održavaju se predavanja i promocije. Zbirka ima zaista veliki potencijal i mogućnosti za još bolju komunikaciju sa najširoom publikom.

⁸⁷ Digitalizirana zbirka dostupna je u sklopu Digitalne zbirke HAZU na URL: www.dizbi.hr, 2013. godine prof. dr. sc. Hrvoje Stančić i doc. dr.s.c Goran Zlodi sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu napravili su pilot projekt 3D digitalizacije odabranih odljeva stalnog postava dostupnih na <http://sketchfab.com/search/ffzg> i s poveznicom dostupnih na www.dizbi.hr.

Sl. 33. Brojna događanja u Zbirci sadrenih odljeva antičke skulpture Gliptoteke HAZU

8. Odljevi Zbirke u ostalim visokoškolskim institucijama

U daljnjem tekstu osvrnula bih se na pojedine visokoškolske ustanove koje također koriste odljeve ovih istih predmeta Kršnjavijeve Zbirke i načinima kako su ih uklopile u svoje znanstvene i obrazovne sisteme, tj. kako su ih koristile ranije. Za Filozofski fakultet u Zagrebu već je opisano stanje, no kako se za vrijeme prvog svjetskog rata Zbirka raznosila

ušla je u nastavne procese na Tehničkom fakultetu (danas Arhitektonskom fakultetu) te Umjetničkoj akademiji (danas Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu).

Sl. 34. Milan Sunko: Akademske studije –Laokoont, olovka, Gliptoteka HAZU, Zbirka crteža hrvatskih umjetnika; inv.br. ZC-719

Na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti, kao što je već opisano, upravo su se na odljevima učile osnovne značajke razdoblja povijesti umjetnosti, kipari su redovito kopirali antičke modele, a važan dio nastave bilo je crtanje po odljevu. (sl.34.) Ideal je bio u precizan i egzaktn crtež, čistoća obrisa i modelacije, plastičnost oblika i jasna precizna kompozicija. Početnici su isključivo na temelju promatranja i crtanja gipsanih odljeva upoznavali anatomiju ljudskog tijela i njegovu organsku cjelinu. Kopiranje i crtanje prema odljevima prakticirali su studenti slikarstva i kiparstva podjednako. Akademski princip temeljio se na korektnom crtežu izraženom kroz suodnos svjetla i sjene na volumenima, a najčešće je izvođen u tehnici krede i ugljena koje daju izrazite modelacijske mogućnosti u postizanju mekih tonova.

Takve studije i skice nalazimo u brojnim opusima naših umjetnika u početku onih koji su se školovali u inozemstvu, dok nije osnovana Akademija u Zagrebu. Praksa umnažanja i izrada sadrenih odljeva pojavila se osnutkom Više škole za umjetnost i obrt u Zagrebu 1907. godine, kada je nastojanjem prof. Rudolfa Valdeca uređena ljevaonica sadre i postavljen dobar ljevač Dötling. Ljevaonica je uređena ne samo za potrebe škole već je radila odljeve za potrebe nastave ali i za druge institucije.⁸⁸

Zbirka odljevaka kako se tada naziva u pravilniku o radu, imala je svrhu pokazati povijesni razvoj plastike i znatne arhitektonske oblike. Kasnije se u 20. stoljeću pa tako i danas napušta učenje po antičkim modelima,⁸⁹ oni postaju sinonim za akademizam, te gube svoj smisao postojanja i estetskog mjerila jer se uvodi crtanje po prirodi.

Odljevi se danas nalaze po hodnicima Akademije, također kao memento minulih vremena kada su služila kao nastavna didaktička pomagala. Tako stavljena u hodnike nažalost su izložena oštećivanju studenata (sl. 35.).

⁸⁸ Tkalčić Košćević, Antonija. Sjećanja na prve generacije Umjetničke akademije u Zagrebu. Zagreb: Arhiv za likovne umjetnosti HAZU, 2007., str. 27

⁸⁹ Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu : 1907. - 1997. / gl. ur. Dubravka Babić, Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti, 2002.

Sl. 35. Odljev Hermesa koji veže sandalu i Dioniza s Partenona u hodniku ALU u Ilici 85

Na **Arhitektonskom fakultetu** utemeljenjem Tehničke visoke škole 1919. godine nastao je i Kabinet za crtanje i plastičko obrazovanje, a odredili su ga od samog početka kolegiji Crtanje, Perspektiva, Akvareliranje, Tehničko crtanje, Plastičko oblikovanje te Arhitektonska grafika i crtež. Na kolegiju Plastičkog oblikovanja studenti su istraživali formalne odnose u umjetnosti i arhitekturi, na plošnim ali i na prostornim modelima. Upravo se u tom kabinetu sakupila mala zbirka sadrenih odljeva i modela koji se još i danas koriste u nastavi (sl.36.).

Sl. 36. Atelijer sa zbirkom sadrenih odljeva i modela Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, 2011.

9. Zaključak

Tijekom vremena odnos se prema sadrenim odljevima antičke skulpture mijenjao. Od 18. i 19. stoljeća zbirke odljeva iznimno su cijenjene i nisu doživljavane kao jeftin nadomjestak originalnog djela, već su postale okosnice brojnih muzeja, osnivane su brojne ljevaonice, koje

su prerastale u obiteljske tradicije i manufakture, a izuzetno su bile tražene u edukacijske svrhe kao što je gore opisano.

U 20. stoljeću antički odljevi postaju sinonim za akademizam koji je tada bio omražen, a osobito promjenom načina umjetničkog školovanja gube svoj smisao postojanja i estetskog mjerila jer se uvodi crtanje po prirodi. Smatrani su bijednim kopijama i mrtvim formama te su kao bezvrijedni materijal nerijetko bili uništavani.⁹⁰ Ove mijene prošle su gotovo sve zbirke bez obzira u kojoj su se vrsti institucije nalazile (škole, fakulteti, muzeji...).

Takav promijenjen odnos prema odljevima u Europi dogodio se i kod nas, te je vjerojatno bio i razlog nesretnoj sudbini i priči naše zagrebačke zbirke, koja je opisana u tekstu.

U 21. stoljeću revalorizira se povijest i vrijednost tih odljeva i zbirki, oni se izvlače iz tame svojih depoa, popisuju se, katalogiziraju, restauriraju, digitaliziraju i ponovno izlažu. Također je došlo i do promjene njihove funkcije, one sada više nisu u isključivoj ulozi edukativnih pomagala, već se prilagođavaju modernim tehnologijama i novim načinima muzejske komunikacije.

Zbirka Ise Kršnjavog koju je sakupio u reprezentativnom broju primjeraka i put koji je prešla od 1892. godine kada su došli prvi odljevi s Partenona začetak je zanimljive povijesti zbirke koja je ovdje opisana i koja traje preko 120 godina. Na tom putu pratila ju je sudbina kakvu su doživjele i brojne zbirke odljeva u inozemstvu. Nastojala sam prikazati kako su težnje koje je Kršnjavi imao, a to je osnivanje Gyps Museuma, zaživjele tek pedesetak godina nakon postojanja i to u proširenom smislu i djelokrugu, osnivanjem Gipsoteke 1937. godine.

Zbirka kroz povijest mijenja svoju funkciju ovisno o namjeni i instituciji u kojoj se nalazila.

Ono što su nekada bila pomagala za nastavu, didaktičke funkcije u srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju, služila su za zornu nastavu i estetsku naobrazbu naroda, s vremenom gube tu funkciju. Opisima mijena stalnih postava u Gliptoteci JAZU / HAZU pokušala sam prikazati na koji se način vrednovalo i prezentiralo sadrene odljeve.

Sve do danas zbirka je razjedinjena na dvije lokacije na Filozofskom fakultetu i u Gliptoteci HAZU, stoga bi se možda trebao pronaći način objedinjena Zbirke i ostvariti napore Bauera i Hoffillera, barem korištenjem moderne tehnologije te kroz digitalizaciju napraviti

⁹⁰ Plaster cast collection: Making Collecting and Displaying from Classical Antiquity to the Present, Transformation der Antike, ur. Rune Frederiksen, Eckart Marchland, De Gruyter, 2010.

rekonstrukciju možda čak i najopsežnijeg perioda Zbirke odljeva iz doba Brunšmida i njegovog neostvarenog postava u donjogradske gimnaziji.

Svakako bi trebalo revalorizirati način prezentacije na Filozofskom fakultetu ali i stalnog postava u Gliptoteci HAZU kako bi se približili potrebama zajednice i komunikaciji s njom. Ranija istraživanja i ovaj tekst mogli bi poslužiti kao sekundarni materijal kojim se ilustrira i prenosi poruka vremena u kojem su sadreni odljevi nastali. Brojnim aktivnostima kroz radionice, tematske izložbe, manifestacije, predstave, prezentacije, digitalne sadržaje, vidimo kako su napori ipak napravljeni jer se 21. stoljeće odmaknulo od isključivo edukativne i didaktičke uloge Zbirke sadrenih odljeva antičke skulpture.

10. Popis ilustracija:

- Sl. 1. Dresden zbirka odljeva 18. st (Antun Rafael Mengs)
<http://www.museanum.net/abgus.htm>, (20.5.2013.)
- Sl. 2. pogled na unutrašnjost Münchenske Glyptoteke
<http://www.antike-am-koenigsplatz.mwn.de/glyptothek/haus/index.html>, (20.5.2013.)
- Sl. 3. D. Brucciani & co. Catalogue of Casts for schools, izdavač: D. Brucciani & Co, 1889., detalj kataloga
- Sl. 4. Metalne pločice i utisnuti potpisi radionica koje su lijevale sadrene odljeve: Gips Formerei...Berlin s odljeva Dorifora, D. Bruccuani & Co. London s odljeva konja Selenina četveroprega s Partenona, potpis iz Munchenske Akademije s odljeva Aleksadra Rondanini; Kulturen Museum August Gerber iz Kolna s odljeva Tiberija; Musee Nationaux Moulage s odljeva Venere Milske.; Leopoldo Malpieri Formatore Roma, primjer s odljeva Ezopa
- Sl. 5. Matrikelbücher der Akademie der Bildenden Künste München; 1841-1884, Fach bei Einschreibung: Antikenklasse
- Sl. 6. Milan Sunko: Akademske studije – Apolon, olovka, Gliptoteka HAZU, Zbirka crteža hrvatskih umjetnika; inv.br. ZC-720
- Sl. 7. Arhiv Gliptoteke HAZU Slika sa prve godine studija na Akademiji 1942/43. Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu : 1907. - 1997. / gl. ur. Dubravka Babić, Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti, 2002.
- Sl. 8. Idejna skica Školskog foruma
Preuzeto iz: Chvala, J. Nove srednje škole u Zagrebu // Viesti društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji, br. 1, godina XV. (1986.)
- Sl. 9. Tlocrt Ludwiga i Hülssnera: Kraljevska velika realna gimnazija i trgovačka škola, crveno označeno je Muzej
Preuzeto iz Chvala, J. Nove srednje škole u Zagrebu // Viesti društva inženira i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji, br. 1, godina XV. (1986.)
- Sl. 10. Pogled s podesta drugog kata iz: Zgrada Sveučilišta u Zagrebu, postojanost i mijene, gl. ur. Snješka Knežević, Sveučilište u Zagrebu, 2010., str. 109
- Sl. 11. Nacrt tvrtke Ludwig i Hülssner, (Berlin-Leipzig 1894.) Muzeja gipsanih odljeva i plan postava Josipa Brunšmida
Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu
- Sl. 12. Donjogradska gimnazija, Muzej gipsanih odljeva, nepoznati fotograf, oko 1900.
Muzej Mimara
- Sl. 13. Otpis dekana Josipu Brunšmidu o prihvaćanju Zbirke sadrenih odljeva sveučilišnom, br. 429, 12. studenog 1987.

Preuzeto iz Arhiva MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Sadreni odljevi

Sl. 14. Zbirka antike s Arheološkog zavoda Sveučilišta 1936.

Arhiv Gliptoteke HAZU-fototeka

Sl. 15. Zgrada Gipsoteke 1940. godine, Zbirka odljeva antike smještena je u najjužniju zgradu

Arhiv Gliptoteke HAZU-fototeka

Sl. 16. Popravci skulptura, na kojima je radio i Velibor Mačukatin

Arhiv za likovne umjetnosti HAZU

Sl. 17. Zgrada Filozofskog fakulteta u Zagrebu nakon izgradnje 1961. godine, s dva kata
Preuzeto iz: Zgrada Sveučilišta u Zagrebu. Postojanost i mijene, ur. Snješka Knežević,
Sveučilište u Zagrebu, 2010., str, 320.

Sl. 18. Friz s Partenona na prvom katu Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Snimila autorica 11.10.2011.

Sl. 19. Prostor aule Filozofskog fakulteta u Zagrebu s odljevima,

Preuzeto iz: Spomenica u povodu 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1969. gl. ur.
Jaroslav Šidak, str. 66

Sl. 20. Oštećenja na jednoj metopi u hodniku prvog kata Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Snimila autorica 11.10.2011.

Sl. 21. Prostori Zbirke na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

Snimila autorica 11.10.2011.

Sl. 22. Tlocrt, prilog dopisa Kr. hrv.-slav.-zem. vlade OBN br. 7411 kojim se rješava pitanje
smještaja odljeva na priloženom tlocrtu označenom sa A i B u vestibulu donjogradske
srednjoškolske zgrade

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Sadreni odljevi / Dopis Kr. hrv.-slav.-zem.
vlade OBN br. 7411

Sl. 23. Donjogradska gimnazija, Muzej gipsanih odljeva, nepoznati fotograf, oko 1900.

Muzej Mimara

Sl. 24. Gipsoteka- stalni postav antičke zbirke 1945/47. na 1. katu desno

Arhiv Gliptoteke HAZU- fototeka

Sl. 25. Gipsoteka- stalni postav antičke zbirke 1945/47. na 1. katu desno, postav
partenonskog friza na zidu

Arhiv Gliptoteke HAZU- fototeka

Sl. 26. Gipsoteka stalni postav antičke zbirke na 1. katu lijevo

Arhiv Gliptoteke HAZU- fototeka

Sl. 27. Gipsoteka stalni postav antičke zbirke na 2. katu lijevo- helenizam

Arhiv Gliptoteke HAZU- fototeka

- Sl. 28. Tlocrti stalnog postava antičke zbirke Gliptoteke JAZU iz 1976. godine
Arhiv Gliptoteke HAZU
- Sl. 29. Tlocrt stalnog postava antičke zbirke Gliptoteke JAZU iz 1976. godine- drugi kat
hrvatska antika
Arhiv Gliptoteke HAZU
- Sl. 30. Iz postava zbirke hrvatske antike Gliptoteke JAZU
Arhiv Gliptoteke HAZU- fototeka
- Sl. 31. Stalni postav Zbirke sadrenih odljeva antičkog kiparstva Gliptoteke HAZU, desna i
lijeva prostorija prvog kata
Arhiv Gliptoteke HAZU- fototeka
- Sl. 32. Digitalna zbirka HAZU, www.dizbi.hr
- Sl. 33. Brojna događanja u Zbirci sadrenih odljeva antičke skulpture Gliptoteke HAZU
Arhiv Gliptoteke HAZU
- Sl. 34. Milan Sunko: Akademске studije –Laokoont, olovka, Gliptoteka HAZU
Zbirka crteža hrvatskih umjetnika; inv.br. ZC-719
- Sl. 35. Odljev Hermesa koji veže sandalu i Dioniza s Partenona u hodniku ALU u Ilici 85
Arhiv Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu
- Sl. 36. Atelijer sa zbirkom sadrenih odljeva i modela Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu,
2011.
Snimila autorica 15.12.2011.

Korištene web stranice:

Drezdinski Gipsmuzej Zbirka odljeva Antona Rafaela Mengsa iz 1794.
Kolorirani crtež iz: "Catalogue des jets de stuc des plus excellentes Antiques en Figures, Bas-reliefs, tetes, mains,... par Jean Gottlob Matthaei", Faltafel, neobjavljen
<http://www.museanum.net/abgus.htm>, 20.5.2013.

International Association for the Conservation and the Promotion of Plaster Cast Collections
<http://www.plastercastcollection.org/en/index.php> (20.5.2013.)

Digitalna zbirka HAZU / digitalna zbirka Gliptoteke HAZU /
<http://dizbi.hazu.hr/?sitetext=203> (20.5.2013.)

Catalogue of P. P. Caproni & Bro
<http://www.archive.org/details/catalogueofplas1894ppca>

Matrikelbücher der Akademie der Bildenden Künste München; 1841-1884, Fach bei
Einschreibung: Antikenklasse
http://matrikel.adbk.de/05ordner/mb_1841-1884/jahr_1870/matrikel-02556/?searchterm=kr%C5%A1njava

Popis literature:

Agičić, D. Kratka kronologija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. // Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija. / ur. Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998.

Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu: 1907. - 1997. / gl. ur. Dubravka Babić, Zagreb: Akademija likovnih umjetnosti, 2002.

Antička skulptura (Grčka), ur. akademik Antun Augustinčić, Institut za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti umjetnosti, Zagreb 1958.

Bauer, A. Pedesetgodišnjica zbirke sadrenih odljeva antičke plastike. // Alma mater croatica: Glasnik hrvatskog sveučilišnog društva, god. VI/ Zagreb, školska godina 1942/43.

Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. // Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu III., 41(2008)

Brucciani, Domenico, and Co. Catalogue of casts for schools: Approved by the Science and Art Department (1889), Kessinger Publishing, 2008.

Chvala, J. Nove srednje škole u Zagrebu // Viesti društva inženjera i arhitekata u Hrvatskoj i Slavoniji, br. 1, godina XV. (1986.)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija / ur. Stjepan Damjanović, Filozofski fakultet Sveučilišta, 1998., Zagreb

Godišnjak Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu za školske godine 1933/34. – 1938/39. Zagreb, 1940.

Haskell, F. History and its Images. Art and the Interpretation of the Past, Yale University Press, New Haven i London, 1993.

Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945.) s bibliografijom. // Muzeologija 24 (1986)

Jirsak, L. Izidor Kršnjavi und die Wiener Schule der Kunstgeschichte, Matica hrvatska, 2008.

Jurić, Z. Školski forum u Zagrebu 1893-1906. g. // Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam 17 (1999)

Kiderlen, Moritz: *Die Sammlung der Gipsabgüsse von Anton Raphael Mengs in Dresden*, Biering & Brinkmann, München 2006., str. 23.

Kraševac, Irena, Legalne kopije. Zbirke odljeva antičke skulpture. // Anali galerije Antuna Augustinčića god. XXVIII-XXXIX (2008.-2009.), br.28-29 / Zbornik radova Simpozij Original u skulpturi, Klanjec 2010.

Kršnjavi, I. Zapisci iza kulisa hrvatske politike, knj. I. Zagreb, Mladost, 1986., 382-442, str. 433

Kršnjavi, I. Kako da nam se domovina obogati // Vienac, List zabavi i pouči 1874., br.21, 23.5.1874.

Kršnjavi, I. Autonekrolog. // Zapisci: iza kulisa hrvatske politike. Sv. 1. / priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986.

Kršnjavi, I. Zapisci: iza kulisa hrvatske politike. Sv. 1. Priredio Ivan Krtalić. Zagreb: Mladost, 1986.

Majnarić-Pandžić, N. O časopisu. URL: <http://opuscula.ffzg.hr/ocasopisu.html>

Maroević, I. O Zagrebu usput i s razlogom: izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970-2005). Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2007.

Maruševski, O. Iso Kršnjavi ili Kako da nam se domovina obogati? // Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu 33, 5 (2000)

Maruševski, O. Iso Kršnjavi kao graditelj : izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj, Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 2009

Maruševski, O. Školski forum Ise Kršnjavoga. // Studije muzeja Mimara 8 (1992)

Matijaško, Martina: Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu // Muzeologija 46 (2009), Zagreb, Muzejski dokumentacijski centar, 2012.

Mažuran Subotić, Vesna. Dr. Antun Bauer kao osnivač Gipsoteke u Zagrebu // Muzeologija 31. (1994) Zagreb, Muzejski dokumentacijski centar, 1994.

Mihalić, Veljko: Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada. // Muzeologija 45 (2008), Zagreb, Muzejski dokumentacijski centar, 2009.

Mikić, Vesna. Gliptoteka i moguća restrukturiranja utilitarnih objekata 19. stoljeća za potrebe slobodnog vremena. Magistarski rad. Sveučilište u Zagrebu Arhitektonski fakultet, Postdiplomski studij „Arhitektura u turizmu i slobodnom vremenu“, Zagreb 19991.

Muzej sadrenih otisaka u Zagrebu. // Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva: Nove serije godina I. (1895), ur. Josip Brunšmid, Zagreb, 1895-1896.

Plaster cast collection: Making Collecting and Displaying from Classical Antiquity to the Present, Transformation der Antike, ur. Rune Frederiksen, Eckart Marchland, De Gruyter, 2010.

Poldrugac, M. Uz svaku školu mora biti gombalište. 80. Godišnjica smrti Izidora Kršnjavog // Olimp, magazin olimpijskog odbora, godina 38, broj 140, 2007.

Rapo, V. Gimnazija u Zagrebu. // Klasične gimnazije u Hrvatskoj / ur. Štefka Batinić. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2007.

Roksandić, D. i sur. Filozofski fakultet u poplavi 1964. Godine. Sjećanja i dokumenti // Hrvatske vode : časopis za vodno gospodarstvo 18 (2010) 73

Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Zagreb, Akademički senat Kraljevskog sveučilišta, 1900.

Spomenica u povodu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu, gl.ur. Jaroslav Šidak, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1969.

Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924. Zagreb, Spomenica akademičkog senata u Zagrebu, 1925.

Sveučilište u Zagrebu - Arhitektonski fakultet: 1919. - 1920. - 1999. - 2000.: osamdeset godina izobrazbe arhitekata u Hrvatskoj, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta, 2000.

Štulhofer, A., Muraj, I. Srednjoškolsko igralište u Zagrebu // *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* 11 (2003), 2(26)

Tatomir, Zrinka. 111 godina naše škole. Od Obrtne škole do Škole primijenjene umjetnosti i dizajna 1882.-1993., Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, Zagreb 1993.

Tkalčić Košćević, Antonija. Sjećanja na prve generacije Umjetničke akademije u Zagrebu. Zagreb: Arhiv za likovne umjetnosti HAZU, 2007.

Vujić, Ž. Postanak i razvoj umjetničkih muzeja i galerija u Zagrebu. // *Muzeologija* 1991.-1992., 29/30 (1993)

Winkelmann, Johan Joakim. Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst, Dresden 1755.
(<http://gutenberg.spiegel.de/buch/2446/1>)

Winkelmann, Johan Joakim. Geschichte der Kunst des Alterthums, Dresden, 1764.
(<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/winckelmann1764>)

Zaninović, M. Stoljeće nastave arheologije u Hrvatskoj // *Opuscula Archaeologica Radovi Arheološkog zavoda*, Vol.17, No.1, 1993.

Zgrada Sveučilišta u Zagrebu. Postojanost i mijene, ur. Snješka Knežević, Sveučilište u Zagrebu, 2010.

Izvori:

Arhiv Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Popis zbirke sadrenih odljeva i fotografije

Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu Urudžbeni zapisnici iz 1892., 1893., 1895., 1896. 1897., 1899. godine

Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Urudžbeni zapisnik i kazalo školska godina 1898 // 410. Kr. hrv.-slav.-zem. vlada odjel za bogoštovlje i nastavu br. 10.452/1898. Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu

Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / Urudžbeni zapisnik i kazalo školska godina 1898., 87. Dekanat 4/3 , 172, Dekanat 11/5, 224. 17/6 Visoka vlada 10/6 br. 7411; 272

Dekanat 19/7., Visoka vlada 20/7 224.); 410. Kr. hrv.-slav.-zem. vlada odjel za bogoštovlje i nastavu br. 10.452/1898. Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu

Arhiv Gliptoteke HAZU, kutija 1956. Dopis ILU od 15.10.1956. i

Arhiv Gliptoteke HAZU, kutija 1957. Dopis od 29.9.1957.

Arhiv Gliptoteke HAZU, Bauer, A. Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb, 1949., tipkopolis

Arhiv Gliptoteke HAZU. Kutija 1961. Dopis o vraćanju Partenonskog friza i potvrda o prijemu AP-15 a-r;

Arhiv Gliptoteke HAZU, Kutija 1962. Potvrda Filozofskog fakulteta o vraćanju pohranjenih odljeva AP-52 (Hadrijan), AP-53 (Tiberije), AP-47 (Tukidid), AP-55 (Portret muški)

Arhiv Gliptoteke HAZU, Kutija 1967. Dopis Dekanatu Filozofskog fakulteta u Zgb 5/1 od 7.12.1967. o preuzimanju iz pohrane AP-4 (Irida), AP-8 (Konjska glava), AP- 38 (Aleksandar Rondanini)

Arhiv Gliptoteke HAZU, Kutija 1968. Dopis Filozofskog fakulteta u Zgb o vraćanju skulpture Ares Ludovisi od 27.2.1968.

Arhiv Gliptoteke HAZU: Izvještaj o stanju zgrada u Medvedgradskoj ulici 2, Zagreb, (20. prosinac 1941.)

Arhiv Gliptoteke HAZU / Bauer, A.: Gipsoteka. Zbirka grčke plastike. Zagreb, 1949., tipkopolis, str. 8

Arhiv Gliptoteke HAZU / Bauer, Antun: Zbirka antikne plastike u Gipsoteki Historijat i analiza postava, tipkopolis, Zagreb 1948.

Arhiv Gliptoteke HAZU/ Bauer, A. Gipsoteka 1937 – 1947. Zagreb: 1948. tipkopolis, str. 29.

Arhiv Gliptoteke HAZU, Osnutak Gipsoteke, rukopolis dr. Bauera, 1948.

Arhiv Gliptoteke HAZU Darovnica dr. Bauera, (kopija)

Arhiv HAZU, Osobni fond Rački, pismo Kršnjavi Račkom, XII A 322/ 61, Zagreb 24/ I. 1893.

Arhiv MDC-a , Gipsoteka grada Zagreba, fascikl: Sadreni odljevi, korespondencija 10. ožujak 1891., 10. ožujak, 13. ožujak, 16. svibanj 1891. (General Verwaltung der königlichen Museen, Berlin)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Sadreni odljevi / Dopis Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada; odjel za bogoštovlje i nastavu Kraljevskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu. br. 3322. (24. III. 1893.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ Inventar zbirke sadrenih odljevaka Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Sadreni odljevi / Dopis Kr. hrv. slav. dalm. zem. vlada odjel za bogoštovlje i nastavu Dekanatu mudroslovnog fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. br. 7411. (od 10.VI.1898.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Akademija likovnih umjetnosti Zagreb Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta Univerziteta Kraljevine Jugoslavije. br. 346/1940. (10.V. 1940.);

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Kralj. Jugoslavije Dekanatu Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. br. 251/1940. (3.V. 1940.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Prijepis dopisa; Gipsoteka grada Zagreba Arheološkom zavodu Sveučilišta u Zagrebu. br. 138-1940. (13. III. 1940.); Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Univerziteta Kralj. Jugoslavije Zagreb Gipsoteki grada Zagreba. br. 114/1940. (14. III. 1940.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Akademija likovnih umjetnosti Zagreb Arheološkom zavodu Filozofskog fakulteta Univerziteta Kraljevine Jugoslavije. br. 346/1940. (10. V. 1940.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Kralj. Jugoslavije Dekanatu Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. br. 251/1940. (3. V. 1940.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Inventar Zbirke sadrenih odljeva antikne plastike Arheološkog zavoda Sveučilišta u Zagrebu predane u pohranu Gipsoteki grada Zagreba. (02. XII. 1940.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Sveučilišta Dekanatu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske. (4. VIII. 1941.); Arheološki zavod Sveučilišta u Zagrebu Rektoratu Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske. br. 147-1941. (12. VII. 1941.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Pismo dr. Antuna Bauera uvaženom gospodinu Ministru. (3.XI. 1941.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat. Dopis. Arheološki zavod Sveučilišta Dekanatu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Nezavisne Države Hrvatske. (4. VIII. 1941.)

Arhiv MDC-a, Gipsoteka grada Zagreba/ fascikl: Historijat Dopis. Rektor Sveučilišta u Zagrebu Dru Antunu Baueru, upravitelju Gipsoteke grada Zagreba u Zagrebu. br. 251-1947. (23. I. 1947.)

Arhiv Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, osobnik Josipa Brunšmida, F 72, kutija 1

Arhiv Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, osobnik Viktora Hoffillera, F 52, kutija 1

Arhiv Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, Urudžbeni zapisnik i kazalo 1898. god., br. 6. 8/1 1898. Dopis kralj. zem. vlade odjela za bogoštovlje i nastavu 4. 1. 1898. br. 20.962 iz 1897.

Hrvatski državni arhiv, Zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, Uručbeni zapisnici
Odjela za bogoštovlje i nastavu za godinu 1892. (1/4, 1892., br. 7816.(9.VII.1892); ur.br.
8516 (23. VII 1892), ur.br. 12445 (26.IX 1892); ur.br. 16666 (19. XII 1892); ur.br. 16999
(27. XII 1892))

Hrvatski državni arhiv, Fond Kršnjavi kut. 1, fascikl 5, Nacrt za biografiju